

ORSZÁGOS TUDOMÁNYOS DIÁKKÖRI KONFERENCIA

2025. április 24-26.

**A TÁJI IDENTITÁS KONSTRUKTIVISTA
MEGKÖZELÍTÉSSEL HÁROM VIDÉKI TELEPÜLÉS
PÉLDÁJÁN**

A TÁJ, MINT EGYÉNI ÉS KÖZÖSSÉGI KONSTRUKCIÓ

**A constructivist approach to landscape identity on the example of three
rural settlements**

Landscape as individual and social construction

Készítette:

Borkó Anna Éva

EO2EYL

Tájépítész mérnöki mesterszak

Nappali tagozat

Budai Campus

Témavezető: Dr. Valánszki István egyetemi docens,
Magyar Agrár és Élettudományi Egyetem, Tájépítészeti, Településtervezési és
Díszkertészeti Intézet, Tájvédelmi és Tájrehabilitációs Tanszék, Budai Campus

Agrártudományi szekció

**Budapest
2024**

BEVEZETÉS	3
1. IRODALMI ÁTTEKINTÉS	5
1.1. Problémafelvetés – a táji identitás csökkenése	5
1.2. Az ember és a természet viszonyrendszerének kutatása	6
1.2.1. A táji identitás és kapcsolódó fogalmai	7
1.2.2. Konceptualizáció	10
1.2.3. Módszertani megközelítés és elméleti háttér	12
2. ANYAG ÉS MÓDSZERTAN	14
2.1. Mintaterület bemutatása és vizsgálata	14
2.1.1. Táji és természeti adottságok	14
2.2.2. Táj- és településtörténeti áttekintés	16
2.1.3. Jelenlegi tájhasználat	17
2.1.4. Területet érintő védettségek, táji és kulturális örökség	18
2.1.5. Társadalmi és gazdasági jellemzők	19
2.2. Módszertan bemutatása	20
2.3. A mintavétel és a minta bemutatása	28
3. EREDMÉNYEK	30
3.1. A kvalitatív rész eredményeinek bemutatása	30
3.2. A kvantitatív rész eredményei	35
3.3. Eredmények szintézise és megvitatása	39
4. JAVASLATOK	42
4.1. Javaslatok a mintaterületre és annak térségére	42
4.1.1. Táji identitás-alapú helyi értékkataszter létrehozása	42
4.1.2. Táj- és örökségvédelmi feladatok meghatározása	43
4.1.3. A települések együttműködése: Lehetőségek az ökoturizmusban	43
4.1.4. Kitekintés: Tájgondozás - lehetőségek és kihívások	44
4.2. Általános javaslatok a táji identitás erősítésére	45
4.2.1. Közösségszervezés: Táj és közösség	45
4.2.2. Környezeti nevelés és az ismeretterjesztés fontossága	46
5. TOVÁBBI KUTATÁSI LEHETŐSÉGEK	47
5.1. A módszertan alkalmazhatósága	47
5.2. További kutatási célkitűzések	48
Mellékletek	49
Irodalomjegyzék	49

BEVEZETÉS

Az **ember tájtól való elszakadását** a kutatók a tájjal kapcsolatos problémák egyik fő okának tartják. Ez a tendencia az elmúlt évszázadban a globalizáció és urbanizáció hatására különösen erőteljesen megfigyelhető, nemcsak hazánkban, hanem szerte a világban. **Az emberek tájhoz való kötődésének és a tájjal kapcsolatos identitás megértése egyre nagyobb figyelmet kap a tudományos kutatásokban.**

Az elmúlt években **Európában intézményesen is ösztönzik a helyhez, környezethez és tájhoz való kötődés erősítését**, ugyanis felismerték, hogy az identitás ezen típusa **pozitívan hat a társadalmi fejlődésre és erősítése hozzájárul az életminőség javulásához** (Csorba, 2010). Az Európai Táj Egyezmény úgy nyilatkozik a tájról és annak minőségéről, mint a **társadalom jólétét és az európai identitást erősítő tényezőkről** (COE, 2010). Az egyezmény továbbá célul tűzi ki a **lakosság bevonását** a tájjal kapcsolatos döntéshozatalba, hangsúlyozva, hogy a részvétel növelése erősebb társadalmi elköteleződést, mélyebb identitástudatot, és ezáltal fenntarthatóbb, a táj minőségét pozitívan befolyásoló változásokat eredményezhet (COE, 2010).

A témaválasztásomat nemcsak személyes érdeklődésem indokolja. Úgy vélem, a táj társadalmi és kulturális szempontú megértése hazai viszonylatban nem kap kellő figyelmet. A táji identitás kérdésköre számomra leendő tájépítésként és magyar emberként is fontos, és lényeges, mivel meggyőződésem, hogy társadalmunk állapota tükröződik a tájainkban és tájaink állapotában, és tükrözik a magyar emberek természettel és tájjal kapcsolatos gondolkodását. Ez a komplex szemlélet magában foglalja a táj iránti felelősségtudatot, szeretetet, gondoskodást, valamint a közös történelmet és nemzeti identitást. Fontos felismerni, hogy hazánkban a tájjal kapcsolatban nemcsak a mezőgazdasági gazdasági fejlődés előremozdítása és támogatása fontos a vidékfejlesztés kapcsán. A táji identitás erősítése ehhez hasonlatosan, közös cél kell, hogy legyen. Ehhez hozzátartozik a természeti erőforrásaink megőrzése, tájaink karakterének és egyediségének fenntartása, valamint a táj mint közös örökség megóvása és állapotának javítása.

A táji identitás vizsgálata különösen fontos a **vidéki településeken, mivel e közösségek esetében a helyhez való kötődés és az identitás szorosan összefonódik a lakók mindennapi életével, hagyományaival és kulturális örökségével.** A vidéki életforma jellegzetességei, mint a közösségi

összetartozás, a helyi tradíciók ápolása és a természet közelsége, alapvetően befolyásolják az egyének és közösségek identitásának alakulását.

A táji identitás és a tájhoz való kötődés mélyebb megértése kulcsfontosságú a tájjal kapcsolatos döntéshozatali folyamatok racionális alapokra helyezéséhez, valamint a hosszú távú fenntarthatóság elősegítéséhez. Ezen kérdések feltárásához elengedhetetlen az identitás-tényezők azonosítása és az, hogy megértsük, hogy gondolkoznak az emberek a tájról, hogyan konstruálják az ehhez fűződő viszonyukat. **Dolgozatomban egy szabolcsi településcsoport lakosságának táji identitását vizsgálom, két fő kutatói kérdésre keresve a választ:**

- K1: Milyen módon konstruálódik a táji identitás egyéni szinten?
 - Hogyan határozza meg, helyezi el magát az egyén a tájban?
 - Hogyan jellemzi a tájjal való viszonyát?
 - Milyen tényezők (helyek, tájrészletek tájelemek; érzések/érzetek; emlékek, élmények) mentén definiálja az egyén a táji identitását?
- K2: Milyen módon konstruálódik a táji identitás közösségi szinten?
 - Hogyan határozza meg, helyezi el magát az adott közösség a tájban?
 - Hogyan jellemzi az adott közösség a tájhoz fűződő viszonyát?
 - Milyen tényezők (helyek, tájrészletek tájelemek; érzések, érzetek; emlékek, élmények) mentén definiálja a közösség a táji identitását?

A dolgozat célja nem csupán a kutatási kérdésekre adott konkrét eredmények bemutatása és azok gyakorlati hasznosítása, hanem a **táji identitás vizsgálatának fontosságára való figyelemfelhívás is.** A kutatás irányát meghatározó fő tudományos paradigma a **konstruktivizmus,** amely lehetővé teszi az olyan **komplex társadalmi és kulturális összefüggések feltárását, amelyek a táj kutatásokban – egyelőre – kevésbé kapnak figyelmet.** Ezen túlmenően **hangsúlyozza a részvétel és a lakosság bevonásának fontosságát** – a kutatást és a tervezést tekintve – is, amely erősítheti az egyének és közösségek elköteleződését.

1. IRODALMI ÁTTEKINTÉS

1.1. Problémafelvetés – a táji identitás csökkenése

Ma már vitathatatlan, hogy a globalizáció közvetlen és közvetett hatásai számos negatív következménnyel jártak a tájaink állapotára nézve. A globalizációs folyamatok a városi és vidéki területeket egyaránt érintik. A tájváltozás ritkán egy tervezett folyamat, sokkal inkább összetett és egymásra ható spontán természeti és emberi tevékenységek eredménye, amelyet az ember időről időre befolyásolni és irányítani próbál (Sooväli et al. 2003; Antrop, 2005).

Az utóbbi évtizedekben számos kutatás foglalkozott a globalizáció tájra gyakorolt hatásaival (Bürgi et al., 2004) és a folyamatok mögötti hajtóerők azonosítására. Antrop (2005) az elmúlt évtizedek során bekövetkezett tájváltozások legfontosabb hajtóerőinek az urbanizációt, a globalizációt és a hozzáférhetőség (accessibility) növekedését azonosította. Zondag és Borsboom (2009) a demográfiai változásokat, a gazdasági és technológiai fejlődést és a klímaváltozást nevezi meg napjaink legjelentősebb tájváltozás okozó tényezőinek, míg más szakirodalmak egyéb környezeti és szociokulturális tényezőket is említenek (Briassoulis, 2009). Ezek a globális méretű trendek térben és időben folyamatosan változnak, jelentős eltéréseket mutatva a városi és vidéki települések között, ugyanakkor számos közös metszéspontjuk van, amelyek világszerte megfigyelhetők, tükrözve a globalizáció hatásait a különböző helyi kontextusokban.

Az említett trendek szoros összefüggésben állnak az emberek táji identitásával és a tájak egyediségének elvesztésével. E változások, amelyek a globalizáció hatására következtek be, többek között az iparosodás, urbanizáció és a turizmus bizonyos formái révén, erőteljesen átalakították a tájakat, ami hatással van a helyi közösségek identitására. Ezen folyamatok szélsőséges formáinak közös vonatkozása a (gazdasági) fejlődés címszó alatt végzett, a táji adottságokat és a táj terhelhetőségét figyelmen kívül hagyva megvalósított beruházások, infrastruktúra-fejlesztés és az ezek által indukált társadalmi változások. Sooväli et al. (2003) részletesen tárgyalja, hogy a tájpotenciált figyelmen kívül hagyó turisztikai célú fejlesztések hogyan szünteti meg a regionális és helyi sokszintűséget és identitást. Az idegenforgalom gyakran olyan módon alakítja át a tájakat, hogy az teljes mértékben kielégíti az érkezők igényeit, gyakran figyelmen kívül hagyva a helyi közösségek érdekeit. E folyamat során infrastrukturális fejlesztések valósulnak meg, amelyek javítják a szálláshelyek és turisztikai helyszínek hozzáférhetőségét, megkönnyítve ezzel a közlekedést és az áruszállítást is.

Az országokon belüli, és országok közötti migráció is hatással van a tájakra. Hazánk különböző részein a falvak különböző változásokkal szembesülnek a társadalmi-gazdasági változásoknak köszönhetően, azonban a globális trendek nagy része értelmezhető a hazai kontextusban is. Egyfelől bizonyos országrészek, főként a főváros agglomerációjában és a nagyvárosainak környezete szuburbanizációs terheléssel néz szembe (Lennert et al., 2020), míg az ország más részein, jellemzően keleti és északi országrészekén a települések kiürülése, a lakosság elöregedése és a földek elhagyása jellemző (Halász, 2020). Az ország számos részén figyelhető meg a természetes területek, illetve a termőföldek ipari és turisztikai célra történő kivétele és a települések korlátozatlan terjeszkedése.

A globalizáció hatásaival szemben néhány település még mindig megőrizte hagyományos állapotát, ahol a régi, helyi tevékenységek dominálnak. Ezeket a településeket gyakran fejlesztési szempontból "leamaradottnak" tekintik, mivel elkerülik a modern infrastrukturális beruházások vagy a turizmus által diktált változások. Ugyanakkor a táji identitás megőrzése szempontjából különösen értékesek, mivel a helyi kultúra és életmód továbbélése által fenntartják a tájak egyediségét és történeti kontinuitását. A hagyományos tájak (traditional landscapes) a helyi identitás (local identity) egyik legnyilvánvalóbb hordozójának tekinthetők (Soovali et al., 2003.) Egyfelől számos értelemben a tradicionális emberi tevékenységek nyomait őrzik, másrésről viszont a modern újítások nyomai láthatók rajta. Az életvitel megváltozása azonban szinte mindenhol nyomonkövethető, amely számos új funkciót hozott tájba, amely hol kisebb, hol nagyobb mértékben alakította át a hagyományos tájhasználatot, ezzel együtt a tájképet. A felmerülő kérdés az, hogy a helyi közösségek hogyan élik meg ezeket a változásokat, és milyen mértékben képesek alkalmazkodni hozzájuk. Ennek kapcsán kiemelt jelentősége van annak, hogy ezek a közösségek mennyire tudják megőrizni kulturális és táji identitásukat az átalakuló környezetben, illetve milyen stratégiákat alkalmaznak a globális trendekhez való igazodás során.

1.2. Az ember és a természet viszonyrendszerének kutatása

A táj társadalmi aspektusainak kutatása, valamint a természet és társadalom sokrétű kölcsönhatásainak megértése az utóbbi évtizedekben egyre fontosabbá válik (Hunziker et al., 2007). Napjainkban ez különösen fontos, mivel az ember a táj állapotában bekövetkező változások fő okozójává vált. Kutatások rámutatnak, hogy az urbanizáció és a globalizáció következtében a helyi lakosok egyre kevesebb időt töltenek a lakókörnyezetük közeli nyilvános helyein, illetve

azok természeti környezetében (Buchercker, 2005). A táj és az abban zajló folyamatok megértéséhez ezért elengedhetetlen ennek az összetett kapcsolatrendszernek a vizsgálata.

Az emberek és a környezetük közötti kapcsolatot ismerete minden tájjal kapcsolatos kutatásban kulcsfontosságú, mivel: *“Az emberi környezet embertől független értelmezése és kutatása éppúgy meddő, mint ahogy az élőhely vizsgálata az élőlény nélkül, amely abban él”* (Konkoly-Gyúró 2019, 158 o.). Számos szakirodalom foglalkozik az ember és a természet viszonyrendszerének megértésével, olyannyira, hogy az utóbbi években már sok helyen *HNR (human-nature relationship)* szakirodalomként hivatkoznak a kutatások ezen csoportjára (Mundaca et al., 2021; Earl és Heinitz, 2017)

1.2.1. A táji identitás és kapcsolódó fogalmak

A következő alfejezetben a két fogalom közötti kapcsolatot, illetve a táji identitáshoz köthető kifejezéseket és rokonfogalmakat fogok tárgyalni az ezekkel kapcsolatos hazai és nemzetközi szakirodalom áttekintésével.

Táji identitás, tájidentitás, táji identitástudat

A táji identitás fogalma komplex és sokrétű, számos elképzelés és elmélet övezi. Alapvetően két fő megközelítést különíthetünk el, ha a táj és az identitás kapcsolatáról beszélünk. Az egyik megközelítés a **táj saját – tehát a tájra jellemző – identitásának vizsgálatára összpontosít**, amely magában foglalja a táj fizikai, kulturális és történelmi jellemzőit. Ezen aspektusok együttese alkotja a táj egyediségét, amely nem csupán a természeti környezetre, hanem az ott fellelhető hagyományokra, épített örökségre és az ökológiai adottságokra is kiterjed. A másik megközelítés a **tájban élő emberek tájjal kapcsolatos identitásának és azonosságának feltárására helyezi a hangsúlyt**. E szempont szerint a táji identitás a z egyének és közösségek érzelmi és kulturális kötődéseit tükrözi, amelyek az adott tájhoz, tájakhoz fűződnek.

Csorba (2010) a **földrajzi tájakhoz fűződő identitástudatról** és annak különböző szintjeiről beszél, melynek tárgya bármilyen táj vagy tájrészlet lehet. Csorba szerint a tájhoz kötődő identitásérzet – értelmezésem szerint táji identitás – több közösségi szinten is megfigyelhető az **egyéni táji identitástól** kezdve a **kisközösségi, régiós és nemzeti szinten** át, egészen az **európai táji identitástudatig** (Csorba, 2010). A munka rámutat a **táji identitás és a tájkarakter, illetve a tájesztétika közötti összefüggésekre** is, miszerint a táji identitás tárgya a tájkarakter, amely

elsősorban a tájak vizuális megjelenésében nyilvánul meg, és minél magasabb szintű közösség táji identitásáról beszélünk, annál nagyobb szerepet tölt be abban az adott táj esztétikai minősége – illetve a történelmi jelentősége is (Csorba, 2010). Ezek mellett a fogalmak mellett szintén a témához kapcsolódik a **tájkoherencia** kifejezés is, amelynek magas szintje Csorba (2010) szerint magasfokú identitásérzést vált ki az emberekből. Murányi és Szoboszlai (2000) szerint a táji-területi identitás – hasonlóan Csorba (2010) értelmezéséhez – földrajzi téregységekre vonatkozóan határozható meg, három szinten, **tájegységekre vagy kistérségekre, megyére**, mint a földrajzi identitás szempontjából folyamatosan változó közigazgatási egységekre, illetve a **régióra**, ami a szerzők szerint az Unió csatlakozás és a gazdasági-társadalmi “európaizálódás” következtében értékelődött fel. (Murányi és Szoboszlai, 2000, 30. o).

A **táji identitás (landscape identity)** ebben a formában viszonylag ritkán használt kifejezés az ember-hely/táj közötti összefüggéseket tárgyaló nemzetközi szakirodalomban. A kifejezés **utalhat magára a tájra és annak jellegzetességeire, valamint arra is, ahogyan az emberek a tájról gondolkoznak és azt “használják” az egyéni vagy kollektív identitásuk kialakítására** (Ramos et al., 2016). Az előbbi vonatkozásban a Stobbelaar és Pedroli (2011) a “hely érzékelt egyediségeként” határozzák meg, tehát magára a tájra, az általunk használt tájkarakter/tájjelleg fogalomra utal, amely a tájtípusok, tájkarakter-típusok meghatározását, illetve ezeknek az egyedi tulajdonságoknak a védelmét szolgáló törekvésekhez, ennek támogatásához szolgáltatnak alapot. Ezzel szemben az utóbbi kontextusban jellemzően a társadalmi reprezentáció és a helyidentitás (place identity) fogalmaira épülő kutatások esetében a helyhez kötődés (place attachment), illetve a hovatartozás érzete (sense of belonging) feltárására szolgáló koncepcióként használják (Ramos et al., 2016). Többen rávilágítottak már arra, hogy a fogalom ezen két módon történő konceptualizációja nem véletlen és **a két fogalmi meghatározás között kölcsönös függőség áll fent** (Ramos et. al., 2016; Egoz, 2013), ugyanakkor **sokszor hiányzik a különböző értelmezések közötti koherenciaérzet** (Stobbelaar és Pedroli, 2011).

Stobbelaar és Pedroli (2011) munkájukban tárgyalják táji identitás fogalma meghatározásának kihívásait és rámutatnak arra, hogy a fogalom nyitottsága többféle értelmezésre ad lehetőséget, de minden esetben interdiszciplináris megközelítést igényel. Mivel a táji identitás nem egy mereven rögzített fogalom és csak a keretei meghatározozzák, ez viszonylag nagy szabadságot biztosít a kutatók számára abban, hogy milyen dimenziók mentén közelítik meg és értelmezik. Ez a rugalmasság egyfelől előnyös, hogy lehetőség van a fogalom helyi kontextushoz való igazítására,

így a mérések és elemzések a terület specifikus adottságait figyelembe véve a legrelevánsabb aspektusokra összpontosíthatnak, ugyanakkor ez a konceptuális rugalmasság akadályt jelenthet az összehasonlíthatóság és az általánosíthatóság szempontjából, ami megnehezíti a táji identitás fogalmára alapozott, nagyobb léptékű és összehangolt döntéshozatali folyamatok kialakítását.

Rokonfogalmak

Domingues et al. (2021) egy átfogó tanulmány keretében tárgyalják főként a **helyhez való kötődést** (*place attachment*), illetve egyéb a helyhez, tájhoz való kötődés és identitás koncepcióit. A helyhez kötődés az emberek bizonyos helyekkel (pl. házak, lakókörnyezet, városrészek, városok, régiók és országok, stb.) kapcsolatos érzelmi kötődése (Domingues et al., 2021). A szerzők ehhez szorosan kapcsolódó fogalomként mutatják be a *sense of place* azaz a **helyérzet** kifejezést, amelyet a szakirodalom – megítélésem szerint tévesen – sokszor szinonimaként használnak a **helyhez kötődés** fogalomra. Számos más kutatás, köztük Jorgensen és Stedman (2021) a helyérzetet (*sense of place*) egy olyan átfogó fogalomként emlegetik, amely magában foglalja az emberek és a térbeli környezet közötti kapcsolatokat leíró más fogalmakat, a környezetpszichológiában általánosan tárgyalt helyfogalmakat: a **kötődés** (*attachment*), **identitás** (*identity*) és **függőség** (*dependence*) **dimenzióit**. Az adott **hellyel kapcsolatos identitást** (*place identity*) Twigger-Ross és Uzell (1996) egy nagyon komplex konstrukcióként írja le Breakwell (1993) társadalmi identitást meghatározó dimenzióinak analógiája alapján.

A **helyérzetre** (*sense of place*) – a helyhez kötődéshez (*place attachment*) hasonlóan – a környezetpszichológiában szintén általánosabban, gyűjtőfogalomként hivatkoznak, amely magába foglalja a helyhez való kötődést, a helyidentitást és a helyfüggőséget is, így megfelel az attitűdök affektív, kognitív és konatív aspektusainak (Jorgesen és Stedman, 2001). Trentelman (2009) azonban felhívja a figyelmet arra, hogy míg a helyhez kötődést általában pozitív irányú kapcsolatot fejez ki, addig a helyérzet a negatív érzelmek leírására is alkalmas. Domingues et al., (2021) szerint továbbá a két fogalom közötti lényeges különbség a kontextus, amiben használjuk őket, mert míg a helyhez kötődést gyakran rekreáció és turizmus kapcsán említjük a látogatókkal/nem helyben élők attitűdjeinek vizsgálatára, addig addig a helyérzettel kapcsolatos tanulmányok tárgya olyan egyének, akik az adott helyen élnek és az ehhez való viszonyulásuk komplex és a múlta hosszan visszanyúló (Kyle et al., 2004). A **helyfüggőség** (*place dependence*) – a helyidentitással (*place identity*) együtt – korábban a helyhez kötődés (*place attachment*) különálló

konceptualizációjaként írták le a funkcionális kötődés egy típusaként, amely hely fontosságát fejezi ki az egyén által végzett mindennapos tevékenységeket tekintve, amely biztosítja a feltételeket a céljai teljesítéséhez (Williams és Vaske, 2003 in Domingues et al., 2021). A korábban leírtakkal összevetve, a mostani modellek eltérő módon és mértékben integrálják a **helyfüggőség** (*place dependence*) fogalmát. Egyesek szerint lehet a **helyérzet** (*sense of place*) (Domingues et al., 2021; Jorgensen és Stedman, 2001), míg mások a **helyhez kötődés** (*place attachment*) aldimenziójának tekintik.

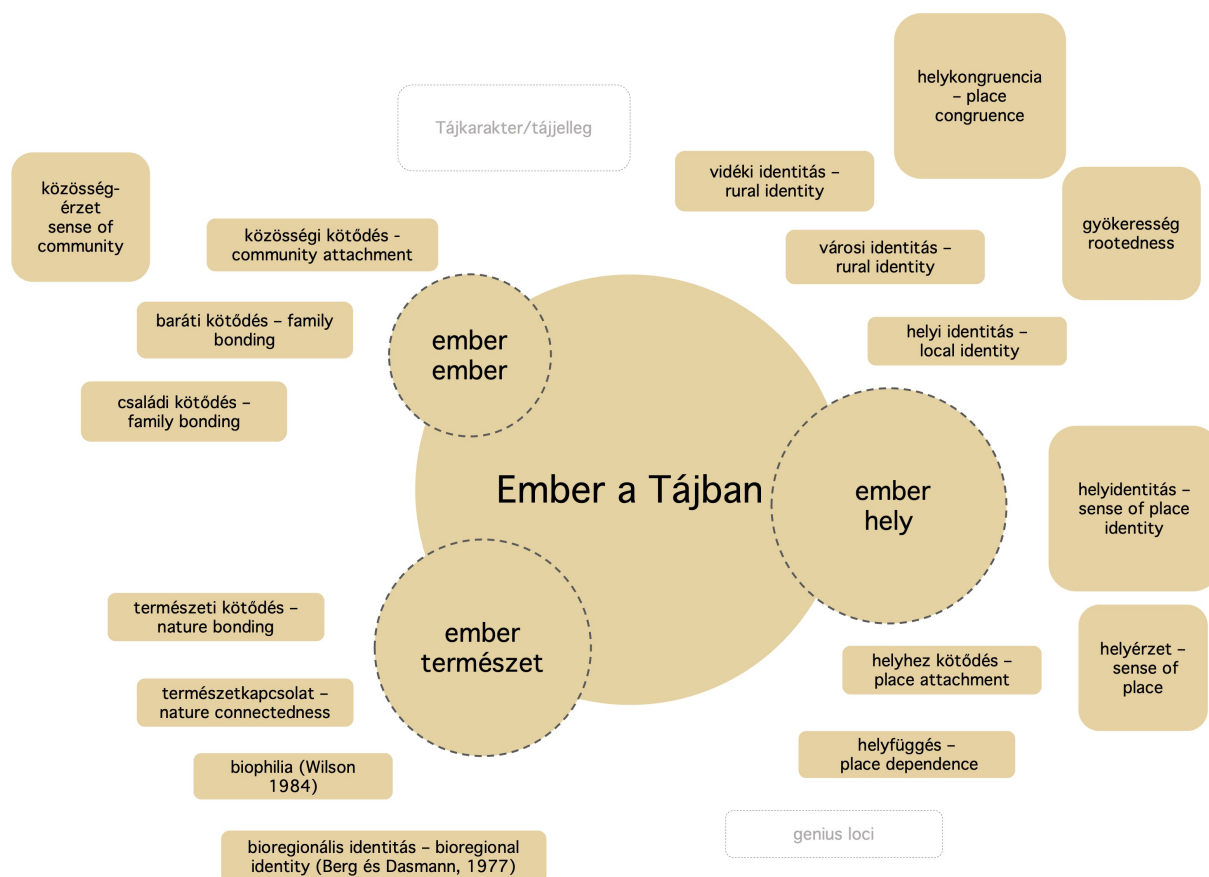
A fent említett fogalmakon túl a egyén ember-táj, ember-hely kapcsolatot leíró fogalom is fellelhető a különböző szakirodalmakban. Ilyen a **topofília** (*topophilia*), **közösségi kötődés** (*community attachment*), a **közösség-érzet/közösségi érzet** (*sense of community*), a **helykongruencia** (*place congruence*), a **városi és vidéki identitás** (*urban or rural identity*), illetve *rootedness* kifejezés amely az adott hellyel kapcsolatos gyökerességgént vagy tősgyökerességgént fordítható (Domingues et al., 2001). A **gyökeresség** Tuan (1980) szerint egy olyan fogalom, amely pszichológiai állapotot ír le, amelyet egy adott helyen történő hosszú idejű tartózkodás eredményez Tuan (1974) a **topofiliát** szintén az emberek és helyek közötti affektív kötődésként definiálja, míg Proshansky et al. (1973) ugyanennek a kapcsolatnak a jellemzésére a **helyidentitás** (*place-identity*) kifejezést használja. A **közösség-érzet** (*sense of community*) az egyén és a helyi közösség közötti kapcsolatot és interakciókat foglalja magába, amely a Raymond et al. (2010) szerint a **helyhez kötődés** (*place attachment*) 4 dimenziójának egyike (a helyidentitás (*place identity*), a helytől való függés (*place dependence*), és a **természethez való kötődés** (*nature bonding*) mellett, amelyet Prayitno et al. (2021) **családi kötődéssel** (*family bonding*) egészítették ki abban a tanulmányukban, amelyben a helyhez kötődés és a fenntartható mezőgazdasági földhasználattal kapcsolatos döntéseket vizsgálták.

1.2.2. Konceptualizáció

A hazai és a nemzetközi szakirodalomban sincs konszenzus arról, hogy pontosan mit értünk a tájidentitás és táji identitás fogalmai alatt. A “táji identitás” és “tájidentitás” fogalmát egyrészt a táj sajátosságának, a táj jellegének és karakterének leírására, másrészt az emberek tájjal kapcsolatos viszonyulásának, az azzal történő azonosulásának, a **tájjal kapcsolatban érzett önazonosság, az egyén (valamint közösség) és a táj kapcsolatának interpretálására használjuk**. A dolgozat központi témáját ez utóbbi vizsgálata, értelmezése képi, és mivel ebben

az esetben az i-képzős formát tartom helyesnek, a továbbiakban a táji identitás kifejezést fogom használni ennek leírására. Emellett a dolgozatban jelentős szerepet kap a másik említett téma is, ezt azonban tájkarakterként és tájjellegként fogom említeni.

Jelentéstartalmát tekintve Jorgensen és Stedman (2021) meghatározásával szemben úgy gondolom, hogy nem a helyérzet foglalja magába az identitással kapcsolatos fogalmakat, hanem a hellyel vagy tájjal kapcsolatos identitás – helyidentitás/helyazonosság és a táji identitás – halmaza foglalja magába a helyérzetet, amely a több tényezővel együttesen alakítja ki az emberek identitástudatát. A helyérzet (sense of place) fogalmát inkább a hely szelleme (spirit of place vagy genius loci) fogalmához érzem közelebb a konstruktivista megközelítésből adódóan, ami így részben kívül esik a dolgozat vizsgálati tárgyán. Ugyanakkor, mivel – elképzeléseim szerint – a tájat helyek alkotják, a helyhez kapcsolódó fogalmak logikusan a táji identitás részhalmazát képezik; ezáltal a táji identitást az épített és természeti környezet helyeihez fűződő kötődések és identitásformák összefoglaló fogalmaként értelmezem, amely magába foglalja az ember-természet, ember-hely és ember-ember közötti kapcsolódási dimenziókat.

1. ábra: A dolgozat fogalmi kereteit bemutató ábra
(Borkó Anna Éva, 2024)

1.2.3. Módszertani megközelítés és elméleti háttér

Már sokan felismerték, hogy a táj pusztán pozitivistá megközelítéssel történő kutatása fontos aspektusokat hagy figyelmen kívül. Bizonyos témaköröket tekintve fontos, hogy objektív, mérhető adatokra és a természeti törvényszerűségekre támaszkodjunk és ezek alapján hozzuk meg a tájat érintő döntéseket, főleg olyan esetekben, amikor erősen természettudományos, ökológiai megközelítésre van szükség. Azonban, mivel a **tájat az ember és a hely kapcsolata**, illetve e kettő között lévő kölcsönhatások hozzák létre, az ember **a tájban nem reaktív, hanem aktív, létrehozó szerepet tölt be** (Konkoly-Gyúró, 2019). Ezt szem előtt tartva a táj nem vizsgálható a társadalmi konstrukciókat figyelmen kívül hagyva. Greider és Garkovich (1994) **konstruktivista megközelítést** alkalmazva a tájat a természet és a környezet értelmezésének a társadalom által létrehozott szimbolikus környezetként határozza meg. Blumer (1969) a **szimbolikus interakcionizmus** keretein belül hangsúlyozza, hogy az emberek a **társadalmi interakciókon keresztül értelmezik a valóságot**. Ez a táj esetében sincs másként. A környezethez való viszonyunk az adott kor kollektíve kialakított és elfogadott normáin és világértelmezésén alapul, amelyek létrehozzák a **humán környezeti rendszereket** (Konkoly-Gyúró, 2019). Ezt a viszonyrendszert mindig azt **adott térben és időben tudjuk feltárni**, a hierarchikus egységekbe szerveződő "konkrét létezők" mentén, amely többirányú kapcsolat – kölcsönhatás – szellemi és anyagi dimenziókon keresztül értelmezendő (Konkoly-Gyúró, 2019, 158. o). Konkoly-Gyúró (2019) arról is ír, hogy az **ember és környezet kapcsolata csak másodlagosan függ a technikai és a technológiai fejlettség szintjétől**, és az **emberek gondolkodásmódja az, ami ténylegesen meghatározza a tudományos paradigmákat és a környezethasználat módját**.

Ezeket szem előtt tartva a dolgozat elméleti keretrendszerét a **konstruktivizmus** – mint irányadó tudományos paradigma – **határozza meg**, amely lehetővé teszi a táj különböző aspektusainak megértését, és a komplex társadalmi és kulturális összefüggések feltárását.

A táj, társadalmi konstrukcióként történő értelmezésekor leggyakrabban Cosgrove (1984) munkáját hivatkozzák. Cosgrove szerint **táj nem csupán fizikai környezet, hanem társadalmi konstrukció is**, amely a **kulturális, politikai és gazdasági erők összefonódásának eredményeként alakul ki**. Cosgrove hangsúlyozza, hogy a táj jelentése és értelmezése **mélyen összefonódik az emberek identitásával, tapasztalataival és szimbolikus reprezentációival**, így a tájak **nemcsak helyszínek, hanem jelentős társadalmi és kulturális narratívák hordozói is**.

Az ember és természet kapcsolatára vonatkozó kortárs elméletek és empirikus kutatások mélyen gyökereznek a történeti és filozófiai hagyományokban (Flint et al., 2013). A dolgozatomban az elméletalkotáshoz én is fenomenológiai megközelítést alkalmazok. Edmund Husserl fenomenológiai megközelítése a tudat és tapasztalat aktív viszonyára fókuszál, hangsúlyozva, hogy a tudat mindig valami felé irányul (Husserl, 1970). A fenomenológia kulcsfogalma az *epoché*, vagyis a „felfüggesztés”, amely az elméletalkotás szempontjából lényeges esetünkben. Az *epoché* által a kutató – átmenetileg – felfüggeszti a természeti attitűdöt, amivel a vizsgálódást végzi – egyszerűbben megfogalmazva félre teszi a témáról kialakított prekonceptióit és a jelenségek lényegének tiszta formában való megértésére összpontosít. A táji identitás szempontjából az *epoché* alkalmazása segít megérteni a táj szubjektív élményeit és kulturális kontextusát, ezáltal hozzájárulva az egyéni és kollektív identitások mélyebb megértéséhez.

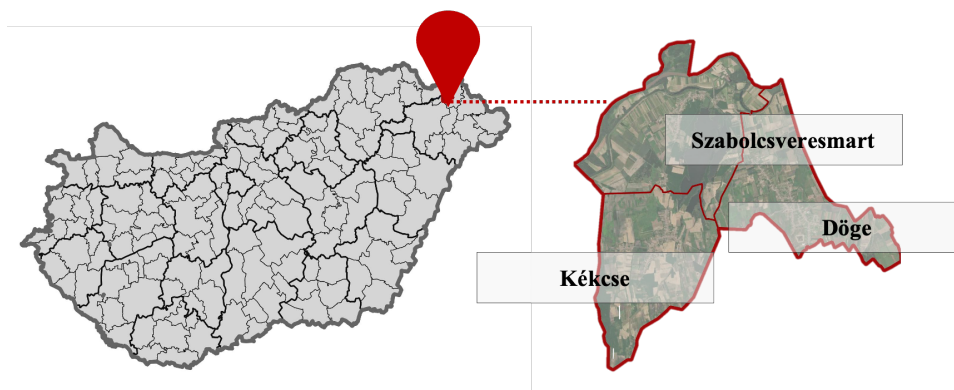
A dolgozat irányát alapvetően meghatározó másik elméleti megközelítés a **szimbolikus interakcionizmus**, amely a társadalomtudományok – leginkább a kulturális antropológiával mutat szorosabb kapcsolatot. A szimbolikus interakcionizmus módszere nem idegen a tájjal kapcsolatos kötődéssel és identitástudattal foglalkozó kutatások körében. Greider és Garkovich (1994) azt vizsgálták, **hogyan konstruálják különböző társadalmi csoportok a táj szimbolikus jelentéseit és a közösségi identitást**. A kutatás során különböző társadalmi és gazdasági háttérű csoportok tagjaival készítettek félig strukturált interjúkat, amelyekben nyitott kérdéseket tettek fel azzal kapcsolatban, hogy mit jelent számukra a táj és hogyan kapcsolódnak hozzá. Az interjúkat tematikus elemzéssel elemezték, amelyben a **visszatérő témákra, narratívákra és kulturális jelentésekre összpontosítottak**. Tuan (1990) szerint a **helyhez való érzelmi kötődés alapvető az identitásunk szempontjából, mivel ezen kapcsolatok révén határozzuk meg magunkat a lakott tájakhoz való viszonyunkban**. Ley (1981) szintén narratív interjúk révén vizsgálta a tájjal kapcsolatos konstrukciókat kulturális és humán földrajzi megközelítéssel. A tematikus elemzés során származó információkat kiegészítette más forrásokból (például helyi történetek, közösségi hagyományok) származó információkkal, annak érdekében, hogy részletesebben megértse az interjúkban elhangzottakat. Következtetése, hogy az **emberek és környezetük közötti kapcsolat a kulturális identitás fontos aspektusa, mivel ezek a tájak olyan jelentéseket hordoznak, amelyek tükrözik a személyes és közösségi történeteket**. Így ezek megértése alapvető fontosságú a táji identitás megértésének szempontjából.

2. ANYAG ÉS MÓDSZERTAN

2.1. Mintaterület bemutatása és vizsgálata

Mintaterület lehatárolása

A vizsgált területet három település, **Kékcse, Szabolcsveresmart és Döge települések** közigazgatási területei képezik, amely Magyarország északkeleti sarkában, **Szabolcs-Szatmár-Bereg Vármegye északi részén, a Felső-Szabolcsban található** (2. ábra). Területe 57,72 km². A mintaterület legnagyobb része a Rétköz kistáj része, Döge esetében részben átnyúlik a Nyírség északi területére is. Határvonala északon a Tisza folyó, mintegy 9,78 km-en (amelyből Szabolcsveresmart esetében 8,12 km-en községhatár is, illetve Döge esetében ez kb. 470 m), keletről, délkeletről és délről Fényeslitke, Kisvárdá és Rétközberencs települések, Nyugaton Tiszakanyár határolják (2. ábra).

2.ábra: A mintaterület lehatárolása és elhelyezkedése

2.1.1. Táji és természeti adottságok

Domborzati és talajtani adottságok

A vizsgált terület a Rétköz természetföldrajzi kistáj északi részén helyezkedik el. A hozzávetőleg 650 km² területű kistáj az észak-alföldi fiatal peremsüllyedékek egyike (tükörképe a Bodrogtó), melytől északon és északnyugaton a Tisza határolja. Keletről a Nyírség homokvidéke, a Tuzsér-Kisvárdá-Demecser vonalon futó vasút, illetve Berkesztől induló Lónyay-csatorna vonalán lehet lehatárolni (Frisnyák, 1975). Felépítésében az északkeleti Északkeleti-Kárpátokból érkező Tisza és kisebb mellékfolyói játszottak szerepet. Kialakulásában döntő volt az a földtörténeti folyamat, amely a szomszédos Nyírség kiemelkedésével, valamint a Bodrog- és Rétköz süllyedése révén a Tisza és mellékfolyói elfoglalták hozzávetőleges, jelenlegi helyüket (Frisnyák, 1975; Kiss, 1961). A Rétköz felszínének kialakulásában a pleisztocén kori homokbuckás felszínek döntőek voltak. A

terület süllyedésével ezek nagyrésze lefolyástalanná vált, amivel megindult a területek láposodása (Kiss, 1961). A Tisza végleges medrének elfoglalását követően a folyamatos kiöntések révén kialakuló övzátonyok megakadályozták a víz visszafolyását a mederbe, ezzel Magyarország egyik legjelentősebb láp- és mocsárvidékét kialakítva (Oláh és Szigetvári, 2014; IBBK, 2021). A vizsgált terület mai felszíne teljes egészében holocén képződmény, északon a Tisza mentén, attól 2-5 km-es távolságban fiatal, alluviális képződményeket, homokszigeteket találunk (Kiss, 1961). Ezek általában 97-99 m tengerszint feletti magasságúak, gyakorta löszös homokkal fedettek. Legtöbb rétközi település, így Szabolcsveresmart, Kékcse és Döge is ilyen kiemelkedő domb-vonulatra települt egykor. A futóhomokból épülő képződmények a Rétközben leglátványosabban Kékcse és Szabolcsveresmart térségében, akár 20-35 m relatív szintkülönbséggel emelkednek a környező térszintek fölé (Frisnyák, 1975). A Rétköz legmagasabb pontját, a szabolcsveresmarti Messzelátó-hegyet is itt találjuk 128 m-es magasságával. Hasonlóan jellegzetes formák még Kékcsen a Liget, a Csetér-hegy, az Alföldi-hegy a Világlátó-hegy is.

Vízrajz

A vizsgálati terület vízrajzi szempontból **legmeghatározóbb tényezője a Tisza**. A terület geológiai felépítése miatt mind az ártér, mind a mentett oldali hidrológiai viszonyokat alapvetően befolyásolja, úgy is, mint a talajvízszint mélységét, áramlásának irányát, sebességét. Másodlagos szereppel bírnak a **holtmedrek, morotvák, mesterséges csatornák**. Ezek a mentett oldalon – mivel ezek vízutánpótlása elsősorban a talajvízre támaszkodnak – inkább csökkentik a talajvízszinteket. A Tiszától távolodva a kötöttebb, agyagosabb talajokon a téli csapadék beszivárgása lassú, ezért a terület kisebb mélyedéseiben is **megáll a víz, gyakran a talajvízszint a terepszint fölé emelkedik**, így az ország egyik leginkább belvíz-veszélyeztetett területe a Rétköz, amelyet **sűrű csatornahálózat** építésével próbáltak ellensúlyozni. A felszín alakulásában az 1853 évben meginduló **Tisza-szabályozás is erőteljes emberi beavatkozást tükröz**. Az 1857 és 63-ig terjedő időszakban épült az úgynevezett **Belfő-csatorna**, amely Tiszabездédtől Tiszabercelig 63,3 km-en, majd a 1865-re további 22 számozott mellécsatornájával 160,5 km hosszúságban csapolta le a Rétköz vízjárta, belvízveszélyes területeit. A jelenkori vízgazdálkodási jelentős beruházás a térségben a **Rétközi-tó, amely eredetileg belvízi tározás céljára épült, de mára egy sokfunkciós, rekreációs és természetvédelmi célokat szolgáló létesítménnyé fejlődött**. A Rétközi-tó Szabolcsveresmart, Kékcse és Döge határában, döntően a Szabolcsveresmart közigazgatási területén helyezkedik el.

2.2.2. Táj- és településtörténeti áttekintés

A települések történetéről viszonylag korlátozott mennyiségű adat áll rendelkezésre, elsősorban községek weboldalai (INT-01, n.d; INT-02, n.d; INT-03, n.d; Agárdy Sándor és Ladányi András írásai) alapján tájékozódhatunk arról, hogy hogyan élt korábban a helyi társadalom.

A vizsgált terület már a kőkorszaktól kezdve lakott volt, amelyet a környező hasonló adottságú területeken fellelt kőkorszaki (pattintott és csiszolt eszközök), bronzkori (Rétközberencs, Paromdomb) leletek, valamint a közeli Tuzsér Boszorkány-hegy honfoglalás-kori temetőjének 1900-ban történt felfedezése is alátámaszt. A honfoglaló magyarok itt telepedtek meg viszonylag korán, gyorsan benépesítve a **Rétköz jól védhető és biztonságot nyújtó településeit**. Ezt támasztják alá a Felső-Tisza-vidéken felfedezett leggazdagabb honfoglalás-kori temetők is. A helyi gazdaság alapja a korai középkorban elsődlegesen a **rendelkezésre álló természeti erőforrások kiaknázása volt**. Nagyobb léptékű természet- és tájalakítási munkákhoz sem eszközök, sem erőforrások nem álltak rendelkezésre. Az eszközök a vas, majd az acél ipari előállításáig viszonylag kezdetlegesek maradtak, és erőforrásként csupán az emberi izom- és állati igaerő állt rendelkezésre. Ez jelentősen korlátozta a természetátalakító tevékenységek volumenét és sebességét. A tudomány, az eszközök fejlesztése, a népesség növekedése, valamint az államigazgatás fejlődése a **XIX. század elejére tette lehetővé a komolyabb méretű és számú táji beavatkozások végrehajtását** Magyarországon. Ez a tendencia a **vizsgált települések területén is megfigyelhető volt**. Az **erdőirtások**, amelyek kezdetét a rendelkezésre álló források 1829 utánra datálják (INT-01, n. d.), valamint a gátépítések és lecsapolások **alapvetően megváltoztatták a táj karakterét; az egykori mocsár- és lápvilágot szántóföldek és rétek váltották fel**. A lecsapolás előtti időszakban **Döge lakossága halászattal, nádvágással, napszámos munkával, méhészettel és fuvarozással biztosította megélhetését**. Hasonlóan más Tisza menti településekhez, valószínűleg **Szabolcsveresmart esetében is jelentős volt az ártéri gyümölcsstermelés, mint például a szilvaskertek**. A helyi gabonát malmokban őrölték, és már 1784-ben szárazmalom működött Dögén. A **XIX. század második felében** a javuló munkakörülmények népességrobbanást idéztek elő, a **Rétköz népessége ebben az időszakban megduplázódott**. A lecsapolás **jelentős növekedést hozott a hasznosítható mezőgazdasági területek nagyságában**. Ennek következtében **előtérbe került a szántóföldi növénytermesztés és a legelőre alapozott állattartás**. A filoxéravészt követően sok helyen immunis homokra szőlőt

telepítettek, emellett a **falusi gazdák is saját szőlőskertjeiket alakították ki gyümölcsfákkal vegyesen.**

A háborút és a földosztást követően megváltozott a tájhasználat. A korábbi uradalmi **földeket kiosztották, Kékcén 130 család kapott földet.** Az egykori Mándy-féle uradalmi szőlő felosztása romboló hatással volt a településre. A háborús károk és a szakértelem hiánya miatt **a mezőgazdaság fejlődése megakadt.** A probléma megoldását a politika – szovjet mintára – a **szövetkezetekben** látta. Az első tszcs-k (termelő-szövetkezeti csoportok) – többek között az elviselhetetlen beszolgáltatási terhek – miatt az 50-es évek elején megalakultak, Kékcén 1952-ben, 20 fővel „Petőfi Tszcs” néven. A Nagy Imre-féle enyhülés hatására a tagok 1954-ben ismét visszakapták földjüket, a beszolgáltatások enyhültével kezdtek ismét a gazdálkodáshoz. **A 60-as évek második felére némileg konszolidálódott** a helyzet, az állam támogatta a gépbeszerzést, és a frissen végzett szakemberek is bekerültek a szövetkezetekbe. **A térség természeti adottságai nem tették lehetővé a nagyüzemi gabonatermesztést,** így a helyi gazdák a **jövedelmezőbb zöldség-, dohány- és gyümölcsstermesztés felé fordultak.** Dögében például már 1963-ban 70 hektáron almát és 10 hektáron málnát telepítettek, Kékcén pedig 2013-ig 115 hektár **gyümölcsöst** tartottak nyilván. A szabolcsveresmati területeken **gabonafélék, kukorica és napraforgó termesztése folyt,** míg a dohánytermelés itt nem volt jelentős, mivel a megfelelő területeket erdősítették. Az állattenyésztés minimális maradt, és a 60-as évek végére Szabolcs-Szatmár megye lett **„az ország gyümölcsöskertje”,** ahol a télialma, meggy, szilva és dió jelentős része került ki. A gyümölcsök, főleg az alma, jelentős részét az akkori Szovjetunióba exportálták. **A 60-as-70-es években mindhárom településen nagy almaültetvényeket telepítettek.** Szabolcsveresmart és Döge a tsz-egyesítések révén egy szövetkezetet alkotott Fényeslitkével, amely a megye egyik legnagyobb almatermelő gazdasága volt. Kékcse viszont független maradt, és a magyar dohányipar privatizációjáig jelentős dohánytermelő község volt. Mára a burgonya visszaszorult, de **a dohány és a gyümölcs még mindig fontos szerepet játszik a termesztett kultúrák között.**

2.1.3. Jelenlegi tájhasználat

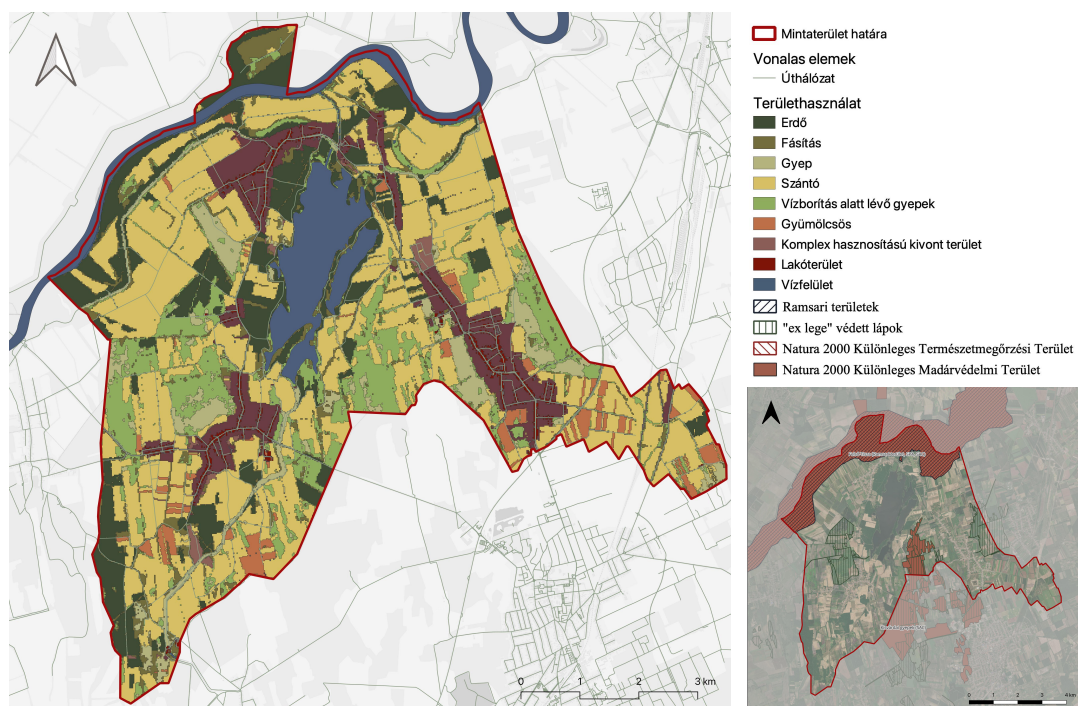
A lecsapolások, vízrendezések, gátépítések és erdőirtások befejeztével, az 1990-es évek alakult ki az tájhasználat és tájszerkezet, amely a mai tájat is meghatározza. A mintaterületet a szántóterületek magas 43,93%-os aránya jellemzi. Gyepterületek aránya 11,28%-ot tesz ki, melynek 60%-a legelő, 40%-a pedig kaszáló műveléságba tartozik. Erdők összesen 717 ha-on

vannak jelen, emelet 91,16 ha erdőn kívüli fásítás van, így együttesen a terület 14%-án vannak jelen. A teljes terület 3,68% gyümölcsös, 0,42% kert, míg 0,75% szőlő művelési ághoz tartozik. A kivett területek aránya 1468 ha, amely magába foglalja a teljes belterületet, az infrastruktúrát és vízfelületeket is; ezek teljes aránya 25,45% (3. ábra).

2.1.4. Területet érintő védettségek, táji és kulturális örökség

Táj- és természetvédelmi célú kijelölések

A mintaterület többféle természet- és tájvédelmi védettséggel érintett, több helyen egymással átfedésben. A mintaterületen áthaladó Tisza menti, északi-északnyugati irányú kb. 806 ha terület nagyságú sáv A Felső-Tisza Ramsari terület, A Felső-Tisza Natura 2000 Különleges madárvédelmi és Különleges természetmegőrzési terület lefedettségével is érintett. A mintaterületen 3 db “ex lege” láp található, a Kékcsei legelő, teljes egészében, 206 hektár, míg a Borostyános-Galambodi lápok 117 hektárnyi, és a Aranyoska láp 110 hektárnyi része található a mintaterületen belül. Az Országos Ökológiai Hálózat lehatárolása a belterületektől eltekintve szinte a teljes mintaterületet hézagmentesen lefedi. A terület kb. 3/4 része Tájképvédelmi terület, ez alól a nyugati csücsök – Döntően Döge település belterülete – képez kivételt. Egyedi tájérték-kataszter egyik településre sem készült még.

3. ábra A mintaterület tájhasználatának és területi védettségek bemutatása.
(szerkesztve, Borkó Anna Éva, 2024; alaptérkép forrása: Agrárminisztérium, 2019)

Épített környezet

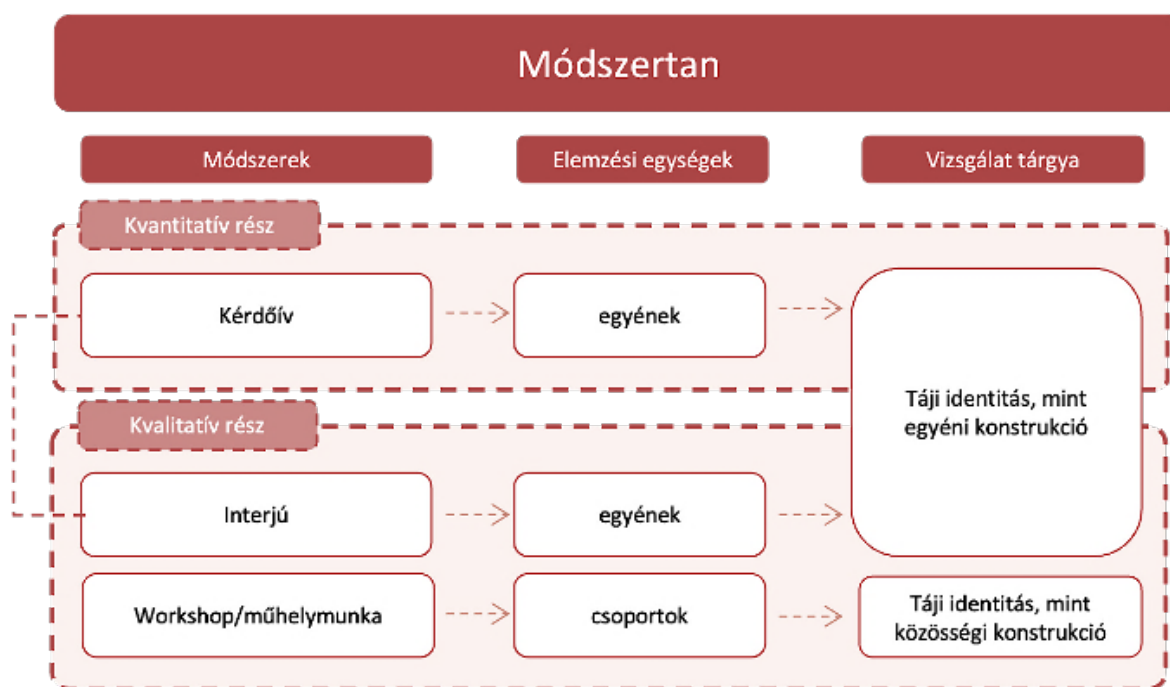
Szabolcsveresmart községnek a XVI. században még csak fakápolnája volt, a jelenlegi református templom, – amely a település egyetlen országos műemléki védelem alatt álló építménye, –1845 körül épült (INT-04, n.d.). Ezen kívül a görögkatolikus templom és parókia áll helyi védelem alatt. A település **mai napig őrzi a történelmi központ jellegzetes szalagtelkes településszerkezetét**, amelynek mai napig hangsúlyos elemét képi a középkorban kialakult főutca nyomvonala. A népi építkezés tipikus rétközi jellegzetességeit – karóvázás sárfal, vesszőfonatos- sártapasztású paticsfal – vagy annak nyomait néhány régi-építésű ház a mai napig őrzi, ezek nagy része helyi védelem alatt sem áll. A településkép védelméről szóló 3/2018. (II.15.) önkormányzati rendelete Szabolcsveresmarton nem jelöl meg semmilyen helyi **védelemmel érintett építészeti örökséget**. **Döge** településen néhány a régi idők idéző vályogházon kívül **nem található épített örökségi érték** (INT-01 n.d.). A faluban nincs sem országos, sem helyi védettség alatt álló épület, építmény. **Kékcse** településen egy épület, **a református templom áll országos műemléki védettség alatt**. (INT-04 n.d.)

2.1.5. Társadalmi és gazdasági jellemzők

Szabolcsveresmart lakossága 1424 fő, amely 91,1%-ban magyar, 6,2% cigány/roma, 0,9% egyéb nem hazai nemzetiségi kötődésű a 2022-es népszámlás adatai szerint (KSH, 2022). Szabolcsveresmart Településfejlesztési Konceptiójában a következők olvashatóak a helyi lakosság jövőképét tekintve: “A település lakosságát erős identitástudat és lokálpatriotizmus jellemzi. A helyi közösségek erősek, befogadóak, integrációs erejük nagy, öntudatosak és büszkék falujukra” (Szabolcsveresmart Településfejlesztési Konceptiója, 2018, 8. o.). **Döge** község lakónépessége 1990-től folyamatosan növekszik az utolsó népszámlálási adatok szerint 2055 fő él a településen, melynek 91,4% vallotta magát magyarnak, 4,7% cigánynak/romának (KSH, 2022). **Kékcse** lakossága 1395 fő, 93,3% magyar, 4,3% cigány/roma (KSH, 2022). A három település közül **Szabolcsveresmartnak van regionális jelentősége a turizmus szempontjából a Rétközi-tó és annak a környékén létesült rekreációs lehetőségek miatt. A másik két településnek leginkább a mezőgazdasági szempontból van jelentősége**. Ipari és gazdasági szempontból nem tölt be jelentős szerepet, turisztikai vonzerővel nem igazán rendelkeznek. A településekről ingázók száma magas a foglalkoztatottak arányában, 2011-es adatok szerint Dögen 78,2%, Kékcsen 60,2%, Szabolcsveresmarton pedig 55%; főként Kisvádán, Záhonyban és Nyíregyházán vállalnak munkát az itt élők (INT-Lechner, 2011).

2.2. Módszertan bemutatása

A dolgozat két fő részre tagolódik: kvalitatív és kvantitatív vizsgálatokra. A kvalitatív részben az adatgyűjtés workshopok/műhelymunkák, valamint interjúk keretében valósult meg. A kvantitatív rész módszertanaként kérdőíves vizsgálatot alkalmaztam. A műhelymunkák során a vizsgált települések lakóinak egy-egy csoportját vizsgáltam, míg az interjúk és a kérdőívek egyéni szinten elemzik a táji identitás kérdéseit (4. ábra).

4. ábra Módszertan bemutatása. (Borkó Anna Éva, 2024)

Kvalitatív rész – Interjúk

Az interjúk előre elkészített interjúterv (1. melléklet) alapján zajlottak, előre meghatározott témakörök mentén. Minden interjú két részből állt. Az **első rész** egy kötetlenebb, **narratív jellegű, beszélgetés volt**, melynek lényege, hogy az alany saját maga strukturálja a beszélgetést – a megadott témakörökön belül – **a számára fontos dolgok kiemelésével. Célja a tájjal kapcsolatos egyéni narratívák megismerése.** „*A narratíva nem egyszerűen események sorozata, hanem a tapasztalat értelmének megteremtése az események rendszerezésével és értelmezésével. Az elbeszélések szimbolikus cselekvések - szavak, gesztusok, mozdulatok -, amelyeket egy adott környezetben, egy közönség számára állítanak elő, és amelyeket kulturális és társadalmi kontextusok alakítanak*” (Riessman, 2008, 3. o.). Ilyen módon a narratív interjú technika egy olyan kvalitatív vizsgálódási módszernek tekinthető, amely során **a kutató arra összpontosít,**

hogyan az egyének hogyan strukturálják az emlékeiket, tapasztalataikat, és hogyan adnak értelmet azoknak az adott kontextusban. A második részben néhány rövid átvezető kérdés után a narratív forma átalakult egy strukturált interjúvá, amely során a kérdőív 'A' blokkjának lekérdezése zajlott. Ekkor az arra kértem az alanyt, hogy a kérdésekre adott válaszokat részletesen fejtse ki, és – amennyiben tud – válaszaiban reflektáljon a korábban elhangzottakra. Ennek lényege, hogy az alany tájjal kapcsolatos öndefiníciójának keretein belül a kutatás szempontjából egyéb fontos kérdésekre is választ kapjunk, például a megnevezett helyek, tájrészletek, és egyéb identitásképző elemek térben és időben is beazonosíthatók legyenek.

kérdéskör	elemzési szempont
1. Mire gondol, ha a táji identitás kifejezést hallja?	idődimenzió utalás a településre utalás a településen kívüli tájra/helyre
2. Hogyan jellemezné a tájhoz fűződő viszonyát?	idődimenzió utalás a településre utalás a településen kívüli tájra/helyre
3. Mik jutnak eszébe, ha a-i (település) tájról kérdezem?	utalás a tájlesztétikára/tájképre utalás a tájkarakterre hivatkozik-e valamire a sajátjaként (saját tulajdonon kívül) említ-e helyet, tájelemet, tájrészletet említ-e érzést/érzetet említ-e emlékeket/élményeket
Teljes interjú	domináns lépték domináns érzelmi töltet elbeszélői mód

1. táblázat Interjúk elemzésének szempontjai

Az interjúk átlagosan 40-60 percet vettek igénybe személyenként. Minden interjú alatt manuális memót készítettem, azt követően pedig összegzem a legfontosabb tapasztalatokat, és tematikusan rendszereztem az alanyok válaszait. Az eredményeket Excelben rögzítettem és elemeztem az alábbi szempontok szerint (1. táblázat).

Kvalitatív rész – Workshopok/műhelymunkák

A műhelymunka az interjúhoz hasonlóan szintén két nagyobb egységre bontható. A téma rövid bemutatása után ismerttettem a műhelymunka és feladatok célját, hangsúlyoztam a közösségi jellegét, illetve azt, hogy mindenki gondolataira kíváncsi vagyok, így számítok minden jelenlévő aktív részvételére. Az interjúval ellentétben, itt a konkrét feladatokkal és kérdésekkel indult a

közös munka és a beszélgetés, majd ezek befejeztével nyílt lehetőség további gondolatok megosztására.

Annak érdekében, hogy mindenki részt vegyen és mindenkinek lehetősége legyen a saját gondolatait megosztani, minden kérdés felolvasása után kiosztottam egy-egy post-it lapot a résztvevőknek, és megkértem őket, hogy írják le a válaszaikat. Miután összegyűjtöttük ezeket a post-iteket, felolvastam a válaszokat, összefoglaltam a főbb gondolatokat, majd megkértem a jelenlévőket, hogy közösen beszéljünk arról, hogy mi jutott eszükbe a többiek válasza alapján, mivel szeretnék kiegészíteni az eddig felsoroltakat, és mit gondolnak az elhangzottakról. Ez a módszer hozzájárult ahhoz, hogy a beszélgetés ne csak egy-két fő narratíva mentén haladjon, hanem mindenki szempontja érvényesüljön anélkül, hogy valaki túlságosan domináns szerepet kapjon. Korábbi tapasztalataim alapján azt figyeltem meg, hogy annak ellenére, hogy minden alkalommal hangsúlyozom: minden vélemény releváns, és nem a résztvevők helyismeretének vagy táji tudásának felmérése a cél, sokan nem érzik magukat kompetensnek a válaszadásban. Gyakran olyan indokokkal hártják a részvételt, mint például: „*Nem itt születtem, még csak '74 óta élek itt*”, „*A tősgyökereseknek kellene inkább mesélniük, mert én nem ismerem jól a környéket*”, vagy „*Nem szoktam kirándulni*”. Ezzel a válaszadás felelőssége gyakran a közlékenyebb résztvevőkre hárul, ami az aktív részvétel csökkenéséhez és a narratívák egyhangúságához vezet.

A műhelymunka felépítése (részletes programvázlat a 2. mellékletben):

0. Bevezető: Bemutakozás, a kutatás és a téma rövid bemutatása; a műhelymunka felépítésének és menetének bemutatása; a célok ismertetése

1. Kérdések/feladatok:

1. Mit jelent Önnek/Önöknek a táj/a természeti környezet/a határ?
 - Gondolkozzanak el azon, hogy hogyan fejeznék be azt a mondatot: *Nekem/nekünk a táj* (mit jelent?)
2. Gondolkozzanak el azon, hogy milyen helyeken érzik magukat otthon. Hol érzik magukat otthon a településen belül és azon kívül, a természetben?
 - Milyen helyek jutnak eszükbe, ha Döge épített környezetére/ belterületére/ a falura gondol?
 - Milyen helyek jutnak eszükbe, ha a természeti környezetre/a tájra/a határra gondol?
3. Gondolkozzanak el azon, hogy Önök szerint melyek a település jellegzetes vagy éppen egyedi részei, pontjai, amelyek megkülönböztethetővé teszik Dögét más településektől.

- Jellegzetesség vagy egyediség az épített környezet/belterület/faluban (pl. főtérről, jellegzetes utcakép)
- Jellegzetesség vagy egyediség a természeti környezet/táj/határban (pl. egy idős fa, egy hangulatos erőszegély, egy tó)

4. Beszéljünk arról, hogy Önök szerint milyen tényezők határozzák meg leginkább a táji kötődésüket és a tájjal kapcsolatos identitásukat?

2. Kötetlen beszélgetés: A tájjal és a településsel kapcsolatos emlékek, szokások, hagyományok megbeszélése; beszélgetés a település történetéről és település életéről.

A műhelymunkákat minden településen külön-külön szerveztük meg, amelyek során a helyi lakosoknak lehetőséget biztosítottunk, hogy együtt gondolkodjunk a táji identitásról és annak közösségi jelentőségéről. Kékcén és Dögeben egy-egy alkalommal tartottunk ilyen eseményt, míg Szabolcsveresmarton a nagy érdeklődésre való tekintettel három műhelymunkára is sor került. Itt fontos kiemelni, hogy szabolcsveresmarti műhelymunkák résztvevői között jelentős átfedés volt. Mivel a résztvevők az első alkalom után kifejezték azt az igényüket, hogy szeretnék további beszélgetésekben részt venni, így a pozitív tapasztalatok és a fokozott érdeklődés miatt további két ilyen alkalmat rendeztük meg. Ennek pozitív vonatkozása, hogy a visszatérő résztvevők új embereket is magukkal hoztak, így minden alkalommal voltak új érdeklődők, akik friss szemlélettel gazdagították a közösség elképzeléseit. Az újonnan érkezők hozzájárulása révén a közös gondolkodás folyamatosan alakult és formálódott, így a közösség egyre összetettebb képet alkotott a közösség táji identitásának kérdéseiről.

Az első két szabolcsveresmarti műhelymunka időben megelőzte a többi települését, így – ha explicit célként nem is fogalmazódott meg – ezek az alkalmak lehetőséget adtak arra is, hogy felmérjem azt, hogy milyen tájjal kapcsolatos tapasztalatokkal rendelkeznek a résztvevők, és általánosságban milyen az emberek hozzáállása ehhez a kicsit talán elvontnak tűnő témakörhöz, így tehát ezek az események kísérleti jellegűnek tekinthetők. A szabolcsveresmarti tapasztalatok jelentősen hozzájárultak a módszertan fejlesztéséhez, és lehetőséget adtak arra, hogy a benyomások és a visszajelzések alapján finomhangoljam a felvetett témákat, illetve optimalizáljam a feladatokat és a feltett kérdéseket. Ennek köszönhető az is a későbbi településeken a szervezés és a lebonyolítás zökkenőmentesebben és hatékonyabban zajlott. Ilyen finomítás volt például a

kutatás témájának kevésbé részletes bemutatása, ami nagyobb teret adott a résztvevőknek abban, hogy a saját elképzeléseik szerint kezdjék el a közös beszélgetést. A későbbi alkalmakon nem mondtam el, hogy milyen tényezők formálhatják az ember táji identitását, nem beszéltem az emlékek szerepéről és erőteljesebben hangsúlyoztam, hogy nem a táji tudásukra és a településsel kapcsolatos konkrét információkra vagyok kíváncsi, hanem a személyes véleményükre és a közösség által létrehozott jelentésekre. Módszertani szempontból különösen fontos volt a nyelvi megfogalmazás. A fogalmak elkülönítésére kiemelt figyelmet kellett fordítanom a félreértések elkerülése érdekében. Erre a legjobb példa az épített és természeti környezet közötti különbség tétel, és a fogalmak következetes használata. Annak érdekében, hogy minden résztvevő számára egyértelmű legyen, hogy mikor mire gondolok a kérdés kapcsán az *épített környezet/ belterület/ falu* és a *természeti környezet/ táj/ határ* fogalmakat együttesen használtam a feladatok ismertetésénél, míg az olyan szavakat, amik zavart okozhatnak (például *települési táj*) tudatosan kerültem. Az eredmények értelmezésénél az összevethetőség érdekében az utolsó műhelyalkalommal gyűjtött adatokat és információkat használtam fel.

5. ábra Workshopokon készített fotók (Borkó Anna Éva, 2024)

Kvantitatív rész – Kérdőívek

A kérdőívek célja a lakosság szélesebb körű elérése és a településen élők táji identitásával kapcsolatos információk minél nagyobb mennyiségű összegyűjtése volt. A papíralapú, önkitöltős kérdőív négy részből áll (A, B, C, D), és tartalmaz rövid kifejtést igénylő, egyszeres és többszörös választásos, valamint Likert-skála típusú kérdéseket (6. melléklet). Az "A rész" a válaszadók táji kötődését és vizsgálja, és olyan kérdéseket tartalmaz, amelyek a lakókörnyezethez, beleértve az épített és a természeti környezettel kapcsolatos identitásképző tényezőket vizsgálja. A válaszadó ebben a részben például arról nyilatkoznak, hogy mely helyekhez, tájelemekhez, tájrészletekhez kötődnek; milyen érzések vagy érzetek jutnak eszükbe a lakókörnyezetükről; valamint milyen emlékek és élmények játszottak szerepet táji kötődésük, identitásuk és a tájról való gondolkodásuk kialakulásában.

A "C rész" a válaszadók **helyi kötődését vizsgálja**. A kérdések arra irányulnak, hogy a résztvevők mennyi ideje élnek az adott településen (C1), hol töltötték gyermekkorukat (C2), életük legnagyobb részét (C3), valamint éltek-e más településen hosszabb ideig (C4). Ezen kívül két kérdés (C7, C8) a különböző földrajzi egységekhez fűződő identitással foglalkozik. A "D rész" az általános szociodemográfiai információkkal kapcsolatos kérdésekkel foglalkozik: a válaszadók személyes adataira, úgymint: nem, születési év, legmagasabb iskolai végzettség; illetve a hitre és a felekezeti hovatartozásra vonatkozó kérdéseket is tartalmaz.

A kérdőív B része módszertani szempontból némileg eltér a konstruktivizmus paradigmájától, mivel olyan kérdéseket tartalmaz, amelyek célja a tájjal kapcsolatos identitás egzakt mérhetősége különböző dimenziókban. Ez a megközelítés kvantitatív elemekkel operál, és mérhetővé, ezáltal objektívvá teszi az identitás különböző aspektusait, ami nem teljesen illeszkedik a konstruktivista paradigma alapelveihez, amelyek inkább a szubjektív, egyéni tapasztalatok és jelentésképzés hangsúlyozására építenek. Mindazonáltal, mivel minden kérdés az egyén saját tapasztalataira és önreflexiójára épül, és a válaszadók saját belátásuk szerint döntenek el, hogy egyetértenek-e a magukra vonatkoztatott állításokkal, ez a megközelítés megtartja a szubjektív elemeket, ugyanakkor kvantitatív, mérhető keretbe helyezi azokat. Ezért úgy vélem, hogy a kutatás ez által nem veszti el konstruktivista jellegét, inkább egy hibrid megközelítést eredményez, ahol a kvalitatív és kvantitatív elemek együtt vannak jelen, ezáltal a szubjektív tapasztalatok és a jelentésképzés mögötti összefüggések empirikus módon is alátámaszthatóak.

A kérdőív "B része" 36 Likert-skála típusú kérdést tartalmaz, amelyek az adott településsel és a természeti tájjal kapcsolatos identitást különböző dimenziókban mérik. A kérdőívben szereplő állítások részben már tesztelt indikátorok, amelyeket a Scopus adatbázisban fellelhető, identitás és kötődéssel kapcsolatos, kérdőíves módszerrel végzett kutatások publikációinak szisztematikus áttekintése alapján választottam ki. Így a kérdőívben szereplő állítások egy része ezekből lett átvéve és adaptálva, míg egy másik részüket én fogalmaztam meg a mintaterület sajátosságainak figyelembevételével. A gyűjtéshez az alábbi keresőszavakat használtam a *survey*, *questionnaire* és a *Likert scale* kulcsszavakat tartalmazó publikációkra szűrve a keresést: *landscape identity*, *landscape attachment*, *place identity*, *place attachment*. A találatok között 11 db olyan publikációt találtam, amelyben a szerzők a tájhoz, természethez, lakóhelyhez, lakókörnyezethez való kötődést Likert-skála alapú mérésekkel vizsgálták, amelyek közül 6 publikációt használtam fel az indikátorok összeállításához. Raymond et al. (2010) kutatásukban a helyhez kötődést (Place attachment) a helyazonosság (Place Identity, PI), természeti kötődés (NB), helyfüggőség (PD), családi kötődés (FB) és baráti kötődés/hovatartozás (Friend Bonding/Belongingness, FRB) dimenziók mentén mérték. Boley et al. (2021) a helyhez kötődést helyazonosság (Place Identity, PI) és helyfüggőség (Place Dependence, PD) dimenziókban vizsgálta egy lakossági mintán az APAS skála segítségével. Prayitno et al. (2021) ezt a módszertant adaptálva, szintén a helyhez kötődést vizsgálta helyazonosság (Place Identity, PI), helyfüggőség (Place Dependence, PD), családi kötődés (Family Bonding, FB), baráti kötődés (Friend Bonding, FRB), és természeti kötődés (Nature Bonding, NB) dimenziókban az agrárföldek fenntartható mezőgazdasági átalakítása kapcsán Indonéziában. Williams és Roggenbuck (1989) a helyhez való kötődést (Place Attachment, PA) egy dimenzióban vizsgálták. Buckner (1988) az NCI (Neighbourhood Cohesion Instrument) használatával a szomszédsági kohéziót és a közösséghez való kötődést mérték. Chipuer et al. (1999) az NYI (Neighbourhood Youth Inventory) mérési dimenzióinak a támogatás (support), biztonság (safety), tevékenységek (activity) és barátság (friendship) dimenzióit vizsgálták, Obst et al. (2002) pedig a közösségi érzetet (Sense of Community) és annak különböző aspektusait, mint a értékek és kapcsolatok (Ties and values), befolyás (Influence), támogatás (Support), hovatartozás (Belonging) és tudatos azonosulás (Conscious Identification), illetve a helyérzet (sense of place) jelenségét a helyazonosság (Place Identity, PI), helyhez való kötődés (Place Attachment), az érzelmi kötődés dimenziói, a közösségi érzés (Sense of Community), és a helyfüggőség (Place Dependence) dimenziókban elemezték.

Az alábbi táblázat (2. táblázat) a kérdőív B részében mért dimenziókat mutatja be. Az kiválasztott indikátorok teljes listáját a 3. melléklet tartalmazza.

Mért dimenzió	Indikátorok
Helyazonosság (Place Identity)	B1, B2, B3, B4, B5, B28
Helyfüggés (Place Dependence)	B6, B8, B16, B17
Közösségi kötődés - (Family/Friend/Community Bonding)	B10, B11, B12, B14, B15
Természeti kötődés - (Nature bounding)	B18, B19, B20, B23, B24
Települési környezeti koherencia – (Municipal Environmental Coherence and Attachment)	B29, B30, B31, B32
Táji kötődés – (Landscape Attachment)	B21, B25, B27, B33, B34, B35, B36
Tájképi kötődés – (Attachment to Landscape Aesthetic and Landscape Character)	B7, B9, B13, B22, B26

2. táblázat A kérdőívben alkalmazott indikátorok listája

A mért dimenziók jellemzésére indexeket hoztam létre, amelyek a dimenziók nevével azonosak. Az indexek értékeit az egyes indikátorokra adott válaszok átlagolásával számítottam ki, minden válaszadóra. Így tehát a PI indikátornál ez így néz ki:

$$\text{Index(PI)} = \frac{\sum_{i=1}^n V_i}{n} = \frac{B1 + B2 + B3 + B4 + B28}{5}$$

ahol: a V_i = Az adott indikátor (változó) értéke, amely a válaszadó adott; n = az indikátorok száma az adott dimenzióban

Ezt követően a 7 indexből egy összetett mutatót képeztem, amely a így a dolgozat központi fogalmának jellemzésére szolgál. Az így létrehozott Táji identitás főindexet szintén átlagolással hoztam létre, így a mérőszám megőrizte az eredeti dimenziók elméleti minimum és maximum értékeit, tehát változó értéke 1 és 5 között változik válaszadónként. A főindexet, illetve az aldimenziókból képzett indexek megbízhatóságát is teszteltem statisztikai módszerekkel a jelenlegi minta eredményivel. A belső érvényességének vizsgálatát SPSS programban, a Cronbach Alfa mérőszám által végeztem el. Az itemszelekció során a 36 indikátorból 9 indikátor elhagyása mellett döntöttem. A végleges főindex nem tartalmazza a B6, B8, B16, B17 – így a teljes Helyfüggés dimenziót; illetve B11, B19, B25, B35 indikátorokat sem. Az így kapott főindex

Cronbach Alfa értéke 0,832; 0,05-ös szignifikancia mellett. Ezzel együtt ugyanakkor fontos hangsúlyozni, hogy az elhagyott indikátoroknak ilyen módon is van információtartalmuk és módszertani szempontból fontos összefüggésekre világítanak rá.

2.3. A mintavétel és a minta bemutatása

Az interjúalanyok bemutatása

A kutatás során kényelmi mintavételt alkalmaztam, de előre meghatározott kritériumok alapján választottam ki az interjúalanyokat minden településen.

Alany	Kritérium	Életkor	Jelenlegi lakhely
Szabolcsveresmart			
1. Interjúalany	(1) egész életét az adott településen töltötte	82 éves	Szabolcsveresmart
2. Interjúalany	(2) gyermek- vagy fiatalkorát a településen töltötte, de jelenleg tanulmányai vagy munkahelye miatt máshol él, de haza jár	23 éves	Szabolcsveresmart/ Debrecen
3. Interjúalany	(3) gyermek- vagy fiatalkorát a településen töltötte, de már nem él ott;	24 éves	Kriens (Svájc)
4. Interjúalany	(1) egész életét az adott településen töltötte	59 éves	Szabolcsveresmart
5. Interjúalany	(4) nem a településen töltötte gyermekkorát vagy fiatalkorát, de jelenleg ott él	54 éves	Szabolcsveresmart
6. Interjúalany	(4) nem a településen töltötte gyermekkorát vagy fiatalkorát, de jelenleg ott él	43 éves	Szabolcsveresmart/ Nyíregyháza
Kékcse			
7. Interjúalany	(4) nem a településen töltötte gyermekkorát vagy fiatalkorát, de jelenleg ott él	69 éves	Kékcse
8. Interjúalany	(–) a településen született, ott is él, de már élt máshol	39 éves	Kékcse
9. Interjúalany	(3) gyermek- vagy fiatalkorát a településen töltötte, de már nem él ott;	42 éves	Budapest
10. Interjúalany	(1) egész életét az adott településen töltötte	63 éves	Kékcse
11. Interjúalany	(2) gyermek- vagy fiatalkorát a településen töltötte, jelenleg tanulmányai vagy munkahelye miatt máshol él, de haza jár	27 éves	Kékcse/ Nyíregyháza
Döge			
12. Interjúalany	(3) gyermek- vagy fiatalkorát a településen töltötte, de már nem él ott;	70 éves	Kisvárd
13. Interjúalany	(1) egész életét az adott településen töltötte	47 éves	Döge
14. Interjúalany	(2) gyermek- vagy fiatalkorát a településen töltötte, jelenleg tanulmányai vagy munkahelye miatt máshol él, de haza jár	27 éves	Salzburg (Ausztria)
15. Interjúalany	(4) nem a településen töltötte gyermekkorát vagy fiatalkorát, de jelenleg ott él	41 éves	Döge
16. Interjúalany	(2) gyermek- vagy fiatalkorát a településen töltötte, jelenleg tanulmányai vagy munkahelye miatt máshol él, de haza jár	30 éves	Döge/Debrecen

3. táblázat: Interjúalanyok leíró adatai

Minden településen interjút készítettem legalább egy olyan személlyel, aki: (1) egész életét vagy élete legnagyobb részét az adott településen töltötte; (2) gyermek- és/ vagy fiatalkorát a

településen töltötte, jelenleg tanulmányai vagy munkahelye miatt máshol él, de hazajár; (3) gyermek- és/vagy fiatalkorát a településen töltötte, de már nem él ott; illetve (4) nem a településen töltötte gyermekkorát vagy fiatalkorát, de jelenleg ott él. Az interjúalanyok ismertségi alapon kerültek bevonásra, elsősorban a helyi lakosok vagy a helyi polgármester ajánlásai alapján. Így összesen a három településen 16 db interjút csináltam, Dögen és Kékcén 5-5, míg Szabolcsveresmarton 6 emberrel beszélgettem. Az interjúalanyok jellemzőit a 3. táblázat tartalmazza.

Workshopok/műhelymunkák résztvevői

A workshopokon résztvevők száma átlagosan 10 és 20 fő között változott. A legtöbben Kékcén (20 fő) és az első szabolcsveresmarti alkalmon (17 fő) vettek részt, míg a második és harmadik szabolcsveresmarti workshopon 10-12 fő, a dögei műhelyen pedig 14 fő jelent meg. Fontos megjegyezni, hogy mivel a műhelyeket helyi közösségi rendezvények – például kóruspróba, szociális nappali foglalkozás vagy klubdélután – után tartottuk, ahol az idősebb korosztály felülreprezentált, ez a minta összetételére is hatással volt. Kékcén és Dögen a résztvevők korosztálya valamivel változatosabb volt, ahol fiatalabb, 18-39 és 40-64 éves személyek is jelen voltak (műhelyenként kb. 3-6 fő), míg Szabolcsveresmarton elsősorban az idősebb, 65 év feletti korosztály képviseltette magát. Ez a körülmény azt eredményezte, hogy a fiatalabb korosztály narratívái, véleményei és élményei közvetlenül nem, csupán a szüleik és nagyszüleik által megosztott közösségi élmények és közös családi tevékenységek keretein belül, az idősebb korosztály narratíváiba ágyazódva jelentek meg az eddigi műhelyfoglalkozásokon.

A kérdőív mintájának bemutatása

A kérdőívhez alkalmazott mintavételi eljárás nem-valószínűségi, kényelmi mintavételen alapult. A kérdőívek terjesztését és a válaszadók toborzását helyi lakosok segítették. A településeken a válaszadás jelenleg is zajlik. Összesen 470 db kérdőív került kiosztásra, amelyek közül eddig, így ezek eredményeit mutatom be a dolgozatban. A mintában résztvevő válaszadók átlagéletkora 46 év. Minden településen a 65 év feletti korcsoport dominál, de a középkorú és fiatal válaszadók is képviseltetik magukat. Annak ellenére, hogy a településekre jellemző az elöregedés, a 65 év feletti aránya még így is felülreprezentált a mintában. A

válaszadók 74,6%-a nő, míg 24,2%-a férfi. 93,5%-uk életének legnagyobb részé még 72%-uk töltötte a gyermekkorát is azon a településen, ahol jelenleg él.

5. ábra Interjúk során készített fotók (Borkó Anna Éva, 2024)

3. EREDMÉNYEK

3.1. A kvalitatív rész eredményeinek bemutatása

Kvalitatív rész – Interjúk eredményei: Tájí identitás, mint egyéni konstrukció

Az interjúkban elhangozottak mélyreható betekintést adtak abba, hogyan értelmezik az egyének a tájat, és hogyan látják magukat a táji környezetben. Általánosságban elmondható, hogy az első kérdésre – *Mire gondol, ha a táji identitás kifejezést hallja?* – adott válaszok nem feltétlenül voltak átfogóak, – ami nem is volt elvárás, – hiszen a kérdés célja nem a definícióadás volt, hanem inkább a témára való ráhangolódást szolgálta. Ennek ellenére **néhány válaszadó nagyon precízen körvonalazta a táj és az identitás kapcsolatát, a tájjal és identitással kapcsolatos fogalmakat részletesen kifejtve.** A legtöbben a bevezető megjegyzésekre támaszkodva elsősorban a **tájí kötődést hangsúlyozták.** A válaszadók többsége a **lakóhelyük és annak közvetlen környezetének említésével kezdte a választ,** illetve konkrét **példákat hoztak fel arról, hogy milyen tájélemekhez kötődnek.** A „táj” kifejezés kapcsán szinte mindenki elsősorban a **természeti környezetre asszociált** és a beszélgetés kezdeti szakaszában főként a természetes környezet állt a fókuszban, 1-2 esettől eltekintve.

A második kérdés a tájhoz fűződő személyes viszonyra irányult – *Hogyan jellemezné a tájhoz fűződő viszonyát?* –, amelynek megválaszolása a legtöbb interjú alany számára nehézséget okozott. Néhány esettől eltekintve a többség bizonytalanul kezdett a mondandójába. **Szinte minden válaszadó gyermekkori emlékeivel kezdte a beszámolót,** kivéve néhány személyt, például a 12. interjúalanyt, aki jelenleg is mezőgazdálkodással foglalkozik, így ő elsőként a

munkájáról kezdett beszélni; illetve jellemzően azokat a személyeket, akik nem a vizsgált településen születtek. Annak ellenére, hogy a kérdés – szándékoltan– általánosan közelítette meg az ember-táj kapcsolatot, meglátásom szerint az alanyok automatikusan az adott településre vonatkoztatták azt. A településre betelepültek gyakran a közelmúlt eseményeivel kezdték a leírást vagy arról a ponttól kezdődően építették fel a történetüket, hogy a településre költöztek. Azok, akik részletesen beszéltek gyermekkori élményeikről, többé-kevésbé kronologikus logika alapján mutatták be kapcsolatukat a tájjal, különböző életszakaszokat alapul véve, strukturálva. Az idősebb generáció tagjai közül többen átugrották a felnőttkori tapasztalataikat, és – a gyermek és fiatalkori emlékek részletes elbeszélése után – inkább a közelmúltbeli eseményekre reflektáltak, többnyire azt kiemelve, hogy milyen tevékenységeket nem végeznek már.

Általános tendencia, hogy az interjúalanyok a **gyermekkori élményekre hivatkozva** zárták a „*Nekem a táj...*” jellegű gondolatokat. Ez különösen a fiatal felnőttekre és az idősebbekre jellemző. A **jelenlegi táji kötődésről szóló narratívák megfogalmazása a felnőttek körében sokkal konkrétabb, függetlenül attól, hogy jelenleg a településen élnek-e vagy sem.** Az idősebb válaszadók számára nehézséget okozott, hogy egyértelműen megfogalmazzák jelenlegi táji kapcsolatukat, még akkor is, ha **mindennapi tájjal kapcsolatos tevékenységeikről beszámoltak.** Azok a **fiatalok, akik már nem életvitelszerűen élnek a településen, koherensebb módon voltak képesek strukturálni és több olyan tevékenységet tudtak felsorolni, ami a lakókörnyezetükkel kapcsolatos,** szemben azokkal, akik jelenleg is a településen élnek, annak ellenére, hogy a településen és a település természeti környezetében töltött idő valószínűleg fordított arányban áll az említett strukturáltsággal.

A **harmadik kérdésre – *Mik jutnak eszébe, ha a szabolcsveresmarti/döge/kékcsei tájról kérdezem?*** – adott válaszokban **méginkább jellemző volt a gyermekkori emlékek dominanciája.** Szinte minden interjúalany **emlékekkel és élményekkel kezdte a településhez kapcsolódó gondolatmenetét.** Ezen a ponton konkrét **helyek, tájelemek és tájrészletek is említésre kerültek,** az alanyok egy **része érzéseket és érzeteket is társított hozzájuk,** valamint néhányan a tájképre, tájkarakterre vonatkozó jellemzést vagy **valamilyen értékítéletet is hozzáfűztek a mondandójukhoz,** ez azonban **nem volt általános.** Az alanyok többsége **kérésre általában a víz, a növényzet és domborzati viszonyok kapcsán fogalmazott meg további jellemzéseket,** különösen Kékcse és Szabolcsveresmart esetében. Az interjúkat meghatározott

szempontok alapján külön-külön is elemeztem, a módszertani részben már említett elemzési szempontok alapján.

A válaszadók leginkább **a településről beszéltek a táji identitásuk kapcsán**. A településhez kötődés kiemelkedően erős azok esetében, akik egész életüket a településen töltötték. A 7., 8., 11 és 12. interjúalanyok azonban **a környező településeket is** említették, ami arra utal, hogy tágabb léptékben gondolkoznak a táji környezetről a saját identitásukat illetően. A domináns érzelmi töltet szinte minden válaszadónál **pozitív**, ami arra utal, hogy a tájhoz, illetve a településhez fűződő kapcsolat általában kedvező. Négy válaszadó esetében **pozitív és negatív érzelmek is** megjelentek, ezek minden esetben valamilyen **negatívumként értékelt tájváltozással kapcsolatos tapasztalatot** írtak le, **valaminek annak elvesztését, hiányát**, ami bizonyos szintű **identitásvesztést okozott** az emberekben, és **nosztalgikusan gondolnak vissza rájuk**. Az elbeszélői mód dominanciája arra utal, hogy a válaszadók milyen perspektívából közelítik meg a **táji identitásukat**. A **T/1** (többes szám első személy) és az **E/1** (egyes szám első személy) elbeszélői mód a legtöbb esetben együttesen van jelen a narratívákban, és a **T/1** (többes szám első személy) formát használták a legtöbbször az interjúalanyok. Ez azt jelzi, hogy a megkérdezettek körében a táji identitás inkább egy közösségi élményként fogalmazódik meg, ahol a "mi" identitás erősebb, mint az egyéni "én". Az **E/1** (egyes szám első személy) formát használók, mint a 13. interjúalany és a 6. interjúalany egy személyesebb kapcsolatot tükröztek, ahol az egyén személyes élményei és kötődése kerül előtérbe, azonban ez nem feltétlenül zárja ki a közösségi szintű identitás meglétét is.

Az általános összegzés során már szó esett a **múlt**, mint **idődimenzió** meghatározó szerepére, amely a gyermekkori emlékek dominanciája révén jellemezte az interjúk jelentős részét. Ebben az esetben az idődimenzió elemzése arra is utal, hogy a táji identitás elsősorban a múlt és a jelen közötti kapcsolatban gyökerezik, amelyek kialakították a helyiek tájhoz fűződő viszonyát.

A települési lépték a legtöbb válaszadó számára az elsődleges fizikai tér, amelyhez identitásuk kötődik. Minden válaszadó utalt **a településre**, mint kulcsfontosságú helyszínre. A **településen kívüli helyekre, tájakra** való utalások vegyesek voltak. Néhány válaszadó, mint a 2., 3., 6 és 8. interjúalanyok a tágabb környezetet is említették, jelezve, hogy a településen kívüli helyek is fontos szerepet játszanak identitásukban. A válaszadók közül **többen számoltak be a tájjal**

kapcsolatos kettős, vagy többszörös identitásról, ami ebben az esetben több lakóhely, a lakóhelyváltás vagy a más településen – pl. nagyszülőknél töltött nyarak alkalmával szerzett élmények alkalmával alakultak ki.

Tájképi vonatkozásokat mindenki említett. A válaszadók közül sokan pozitívan nyilatkoztak a táj szépségéről, esztétikai értékeiről és a tájképet identitásformáló tényezőként határozták meg. Kifejezetten a **táj karakterére, jellegére való hivatkozás kevesebb válaszadónál jelent meg**, főként azoknál, akik részletesebben beszéltek a tájról, mint például 3., 5. és 9. interjúalanyok. Az érzelmi kötődés szinte minden válaszadónál megjelent. Legtöbb esetben a **nosztalgikusság**, a **nyugalom** és a **boldogság** azonosítható a válaszok alapján. Az **emlékek és élmények** szintén fontos szerepet játszanak a táji identitás megformálásában. Minden válaszadó visszaemlékezett olyan múltbeli eseményekre, amelyek meghatározóak voltak a tájjal való kapcsolatában.

Kvalitatív rész – Workshopok eredményei és tapasztalatai: Táji identitás, mint közösségi konstrukció

Általánosságban elmondható, hogy minden műhelymunkában résztvevő csoport **nagy érdeklődéssel és konstruktívan állt a feladatokhoz**, az alkalmak jó hangulatban teltek. Annak ellenére, hogy a beszélgetések kezdetén voltak olyanok, akik eleinte nem szívesen osztották meg gondolataikat, végül mindenki válaszolt minden kérdésre – véleményem szerint a legjobb tudása szerint. Mivel az idősebb korosztály felülreprezentált volt az összes eseményen, a beszélgetések különösen értékesek voltak táj történeti szempontból, segítve a világháborúk utáni fontos időszakok megértését, mély betekintést nyújtva az akkori életbe.

A három településen kapott eredmények között nem mutatkozott jelentős eltérés, de van néhány egyedi és érdekes különbség. Az első kérdésre – *Mit jelent Önnek/Önöknek a táj, a természeti környezet?* – adott válaszokban a **szülőföld, otthon; gyermekkori emlékek és közösségi élmények** említése dominált. **Kékcse esetében nagyobb arányban voltak esztétikai élményre vonatkozó válaszok** (*Táj, mint esztétikai élmény*), és kevesebb állítás született a **rekreációs és szabadidős tevékenységekkel kapcsolatban**, viszont több a munkához fűződött. A szabolcsveresmarti közösség szintén **sok munkával kapcsolatos fogalmat társított a tájhoz**, és közösségi szinten megfogalmazódott ez a gondolat is: „*Nekünk a táj az, ami javakat biztosít.*”

Szintén a szabolcsveresmartiak említették, a táj dinamikus tulajdonságát – „*Nekünk a táj az állandó változás és a dinamikusság.*” Döge esetében érdekességgént megfigyelhető a jelennel való erős kapcsolat és az abszolút pozitív hangvétel. „*Nekünk a táj a kikapcsolódás, a pihenés, a szabadság és a friss levegő.*” Itt, bár a gyermekkori és fiatalkori közösségi emlékek is fontos szerepet kaptak, **a tájhoz való viszonyt elsősorban a jelen határozta meg**, ellentétben a többi településsel, ahol inkább a nosztalgia és az emlékezés dominálta a válaszokat. **A szabolcsveresmarti válaszadók körében a jelenben történő öndefiníció szintén megjelent**, azonban elsősorban **egy fiatalabb résztvevő narratívájában kapott hangsúlyt**, és csak a válaszok összefoglalása, valamint a közös megbeszélés után vált témává. **Bár a többiek is kapcsolódtak ehhez a szemlélethez, a beszélgetések fő iránya nem erre összpontosult**; a résztvevők többsége inkább a **múltbeli emlékekre és élményekre alapozta táji identitását**. Ennek ellenére fontos megemlíteni, hogy a **fiatalabb generáció tájhoz való viszonyáról a szabolcsveresmartiak adták a legnagyobb betekintést**. Ez nagyrészt annak köszönhető, hogy a településen aktív kapcsolat van az iskoláskorú fiatalok és a nyugdíjas lakosság között. Az önkormányzat rendszeresen szervez olyan közösségi eseményeket, amelyeken fiatalok is részt vesznek (például a vizsgálat ideje alatt Halloween-i tökfaragást és őszi fesztivált terveztek). Ezen kívül több jelenlévő pedagógus is részletesen beszélt a tájjal, a természettel és a környezeti neveléssel kapcsolatos általános iskolai programokról, amelyek gyermekek táji identitásának szempontjából meghatározóak.

A második kérdésre – *Gondolkozzanak el azon, hogy milyen helyeken érzik magukat otthon. Hol érzik magukat otthon a településen belül és azon kívül, a természetben?* – adott válaszok tipikusnak tekinthetők. Legtöbbször **saját otthonukat, kertjüket, udvarukat említették**, és általában az épített környezet elemeire utaltak. Minden **közösség rendelkezik legalább egy közösségi térrel a településen belül**, például Szabolcsveresmarton a faluház, Kékcsén az alapszolgáltatási ház, Dögében pedig az önkormányzati hivatal kisterme, ahol az események zajlottak, **ezt minden esetben kiemelték**; emelett a **templomokat** is otthonos helyként említették sokan. Otthonos helyként jelölték meg a **természeti környezet olyan elemeit, mint gyümölcsösök, szőlő, dohányföld és a közös munka tereit**, illetve a **Tisza és Tisza-part** is megjelent minden település esetében, **a Szabolcsveresmartiak esetében a Rétközi-tó is**. Minden csoport hivatkozott

a településén kívüli elemekre is, a kékceiek leginkább Szabolcsveresmartra, a dögeiek és a szabolcsveresmartiak Kisvárdára.

A legjellegzetesebb helyekként, tájrészletekként minden településnél megjelentek a templomok; a kékceiek a **Liget**et, a **régi szeszyárat**, és a **Szent Erzsébet teret**, illetve a **kékcei homokdombokat** jelölték meg. Szabolcsveresmart esetében a **Rétközi-tó és környéke**, valamint a **Bucka-lak** és a **Tisza-part** voltak a leggyakrabban említett helyszínek a kérdést tekintve. A dögeiek a **vámhidat**, az **Ameko lovasiskolát**, és az **Osváth-teret** emelték ki. Érdekesség, hogy a kérdőívekben leggyakoribb válaszként szereplő Jánvári-park egyáltalán nem merült fel a dögei workshopon.

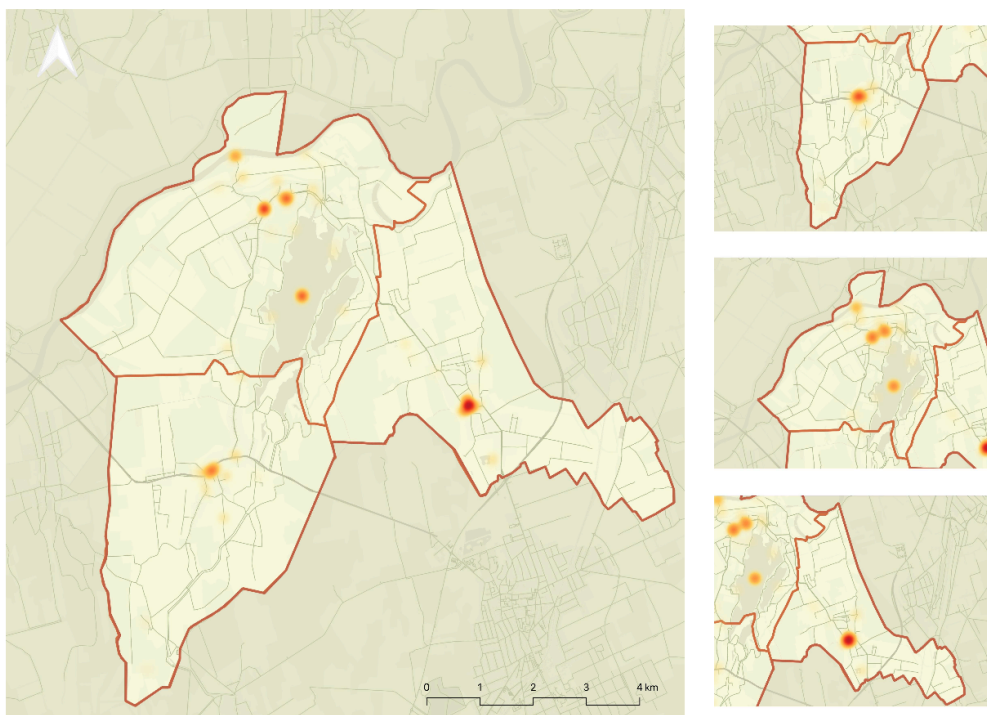
Az eredmények összegzése után a résztvevőket arra kértem, hogy közösen gondolkodjanak arról, **mely tényezők határozzák meg leginkább a táji identitásukat közösségi szinten**. Ebben a kérdésben egyhangú válaszok születtek a települések között: **elsőként az emlékeket és élményeket emelték ki**, különösen a **gyermek- és fiataalkori időszakok jelentőségét**, valamint a **közösségi eseményeket, amelyek szorosan kapcsolódnak a tájhoz**. Annak ellenére, hogy sok olyan helyszín, amelyhez a résztvevők emlékei kötődnek, **már nem létezik a jelenlegi formájában**, – erről úgy nyilatkoztak, **hogy nem befolyásolja jelentősen az adott területekről alkotott képüket** – így ez általában nem okozott identitásvesztést számukra. Ugyanakkor többen úgy vélték, hogy a táj átalakulása hosszú távon negatív hatással lehet táji identitásukra. **A természeti táj szépsége és a településkép minden közösség számára kiemelt jelentőséggel bír**. Az **épített környezet új vagy felújított elemeihez**, mint például Kékcén a Szent Erzsébet parkhoz, Veresmarton a faluházhoz és Dögeben az Osváth-térhez **a résztvevők pozitívan viszonyultak**. A résztvevők többsége **örül a település fejlődésnek és az új elemeket is fontos identitásképző tényezőnek tekinti**. A Rétközi-tó körüli változásokat egyesek pozitívnak, mások negatívnak értékelik.

3.2. A kvantitatív rész eredményei

Kvantitatív rész – Kérdőívek eredményei: Táji identitás, mint egyéni konstrukció

A kérdőív A blokkjában adott válaszokat gyakorisági szempontból elemeztem, a válaszokból hőtérképet készítettem (7.ábra). Az összesített eredményekben leggyakrabban előforduló elemek a

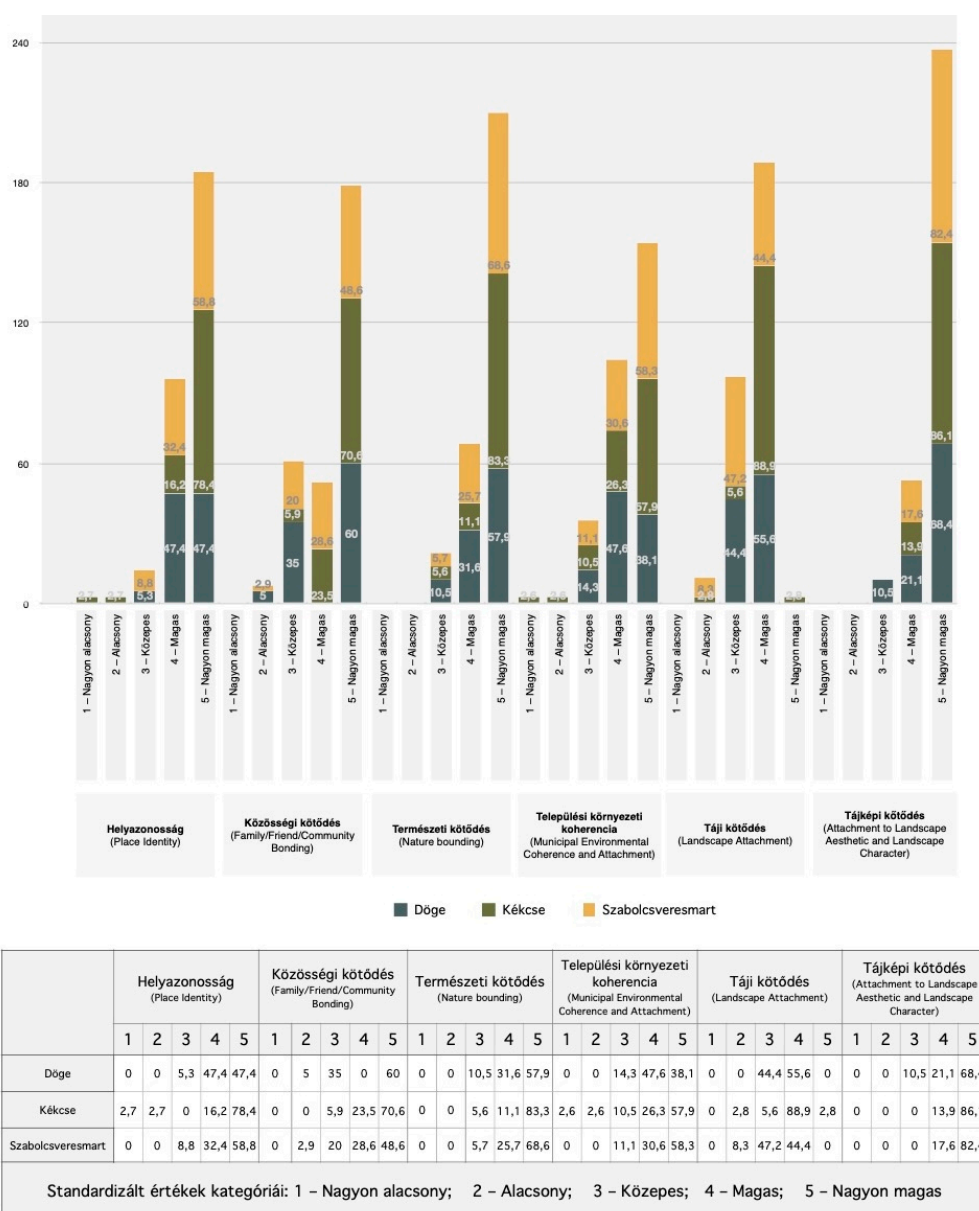
Rétközi-tó és környéke illetve a Tisza és Tiszapart, az egyes települések templomai, illetve az általános iskolák. A válaszokból az is kiderül, hogy Szabolcsveresmart esetében a résztvevők 53,2%-a a természeti környezetet, míg 46,8%-uk az épített elemeket emelte ki. Döge esetében a természeti környezetet a válaszadók 47,5%-a, az épített környezeti elemet pedig 53,5%-a nevezte meg. Kékcse különösen kiemelkedett a válaszok számával, hiszen a kitöltők összesen 187 helyet, tájelemet vagy tájrészletet említettek. E település esetében a válaszadók 51,5%-a a természeti környezetet, míg 48,5%-uk az épített környezetet említette. A települési bontás alapján megfigyelhető, hogy a szabolcsveresmartiak és a kékcseiek egyaránt 27-27 alkalommal említették a Rétközi tavat és annak környékét, míg a dögeiek csupán 6 alkalommal. Döge településén a legnagyobb gyakorisággal említett helyek közé tartozik a **Jánvári-park**, amely 7 alkalommal szerepelt a válaszok között. A **Református templom** is jelentős szerepet játszik, 6 említéssel. Emellett a **Tóhátkert**, az **Osváth-tér** és a **Csedmóna** is említésre került, mindegyik 5-5 alkalommal. Szabolcsveresmarton a **Rétközi-tó és környéke** valamint a **Tisza-part** emelkedik ki. A **Református templom** (13 említés), míg az **általános iskola** (9 említés) a Tisza **töltése** és a **Görögkatolikus templom** (10-10 említés) szintén fontos a válaszadók tájhoz való kötődésében. Kékcse a **Rétközi-tó és környéke** mellett a **Református templom** 15 és a **Római katolikus templom** 13 említése szintén alátámasztja a egyházi/szagrális helyek identitásformáló szerepét (4. melléklet).

7. ábra: Kérdőív eredményei, helyiek által megjelölt helyek, tájak, tájrészletek – hőtérkép
(Borkó Anna Éva, 2024)

Az eredmények poszterszerű vizuális összefoglalja a 5. (online) mellékletben található, amelyet a formai megkötések miatt jelen dokumentum nem tartalmaz, de az eredmények bemutatását szolgálják.

A B blokk elemzéséhez képzett indexek jellemzése alapján a megállapítható, hogy a Tájí identitás főindexet képző összes dimenzióban túlsúlyban vannak a magas és nagyon magas értékek. A Tájí kötődés index kivételével minden dimenzióban a nagyon magas értékek a leggyakoribbak. A mintát a természethez, a tájhoz, a táj vizuális megjelenéséhez, a tájképhez való szoros kötődés jellemzi. A Települési környezeti koherencia, a Környezeti kötődés, a Helyazonosság értékei némileg alulmaradnak az előbb felsorolt paraméterek értékeinél, a magas és nagyon magas kategóriákban.

8. ábra: Dimenziók indexeinek gyakorisági megoszlása kategorizálva (Borkó Anna Éva, 2024)

A Természeti kötődés és a Tájképi kötődés hasonlóságát mutatja az is, hogy ebben a két kategóriában senki nem jelölt meg nagyon alacsony, vagy alacsony értéket. **A megoszlás alapján elmondható, hogy az egyéni magas pontszámokat a természethez, a tájhoz, de méginkább annak vizuális megjelenéséhez, a tájképhez kötődő identitás adja a válaszadók esetében. A Természeti kötődésnek és a Tájképi kötődésnek hasonló a megoszlása; a válaszadók nagy százaléka ezeket magas, vagy nagyon magas értékekkel jelöli,** érdekes ugyanakkor, hogy a **Táji kötődés dimenzió értékeiben Döge és Szabolcsveresmart esetében teljesen hiányoznak, Kékcse esetében elenyésző arányban vannak jelen a nagyon magas kategóriába tartozó pontszámok.**

A település egymással történő összevetése során a települések között **szinte mindehol felfedezhetünk kisebb-nagyobb különbségeket;** ezek közül szignifikánsabbak a Helyazonosság, a Közösségi kötődés és a Települési koherencia, illetve a Táji kötődés és Tájképi kötődés. Ezeket a különbségek társadalmi és táji adottságok egyaránt meghatározzák. **A Tájképi kötődés mértékét vizsgálva például azt tapasztaljuk, hogy a települések változatosabb tájképi megjelenése, a tagoltabb terepadottságok, a tájelemek változatossága, a víz nagyobb mértékű jelenléte, a művelési ágak sokszínűsége Kékcse, illetve Szabolcsveresmart esetében magasabb értékeket eredményez, mint a kevésbé komplexebb és homogénebb tájszerkezettel rendelkező Döge esetében.** Ehhez hasonló okokból kifolyólag adhatott kevésbé pozitív válaszokat a dögei lakosság a **Természeti kötődés dimenzióban, ahol az épített környezet dominanciája és alacsonyabb természetesség jellemzi a falut,** a környező tájat. A Közösségi kötődés magas értékei a települések közösség szervező tevékenységeivel vannak összefüggésben, amely Kékcse esetében kiemelkedően magas (8. ábra).

A C blokk eredményei szerint a válaszadók 40,32%-a azonosítja magát európainak, 83,87%-uk magyarországinak, 24,19%-uk észak-alföldinek, 82,25%-uk szabolcsinak, 35,48%-uk rétközinek, míg 90,32%-uk az adott településhez (Döge, Kékcse vagy Szabolcsveresmart – attól függően hogy hol él) kötődő identitást is megjelölte válaszként. A C8. kérdésre adott válaszok alapján a megkérdezettek 56,45%-ának települési identitása a legdominánsabb, míg 25,81%-uk magyarországi, és 17,76%-uk szabolcsi identitást érez a legmeghatározóbbnak. A települési szintű identitás a Kékcse lakosai körében a legmagasabb, 76,19%-os arányban, míg Szabolcsveresmart esetében ez az arány csupán 38,01%.

3.3. Eredmények szintézise és megvitatása

Az interjúk eredményei részletes betekintést adtak abba, hogy az egyének milyen módon viszonyulnak a tájhoz és milyen tényezők határozzák meg a táji identitásukat. Az interjúk és a kérdőívek alapján az **egyéni szinten formált táji identitással kapcsolatos következtetések** a következők:

- A válaszadók a tájat elsősorban a természeti környezethez kötötték. Bár az első kérdésre – „Mire gondol, ha a táji identitás kifejezést hallja?” – adott válaszok nem voltak átfogóak, néhány válaszadó nagyon precízen körvonalazta a táj és az identitás kapcsolatát. A legtöbben a lakóhelyükről és annak közvetlen környezetéről beszéltek, konkrét tájelemeket említve.
- **A tájhoz fűződő viszonyban a gyermek- és fiatalkori élmények dominanciája figyelhető meg.** A „Hogyan jellemezné a tájhoz fűződő viszonyát?” kérdésre a legtöbb válaszadó gyermekkori élményeivel kezdte válaszát. Akik nem a településen nőttek fel, a történetmesélést vagy a közelmúlt eseményeivel kezdték, vagy attól a ponttól, amikor a településre költöztek. **A tájhoz való viszony általános megközelítése kevesebb esetben volt jellemző,** a „Nekem a táj...” kezdetű mondataikat sokan a gyermekkorral, vagy konkrét tevékenységekkel hozták összefüggésbe. **Akik általánosságban közelítették meg a tájhoz fűződő kapcsolatukat, a kérdőív kérdéseinél is könnyebben tudtak konkrét érzéseket/érzeteket meghatározni és a táji élményeiket is inkább a jelenleg is végzett tevékenységeik, illetve a közelmúlt táji emlékeik határozzák meg** – a gyermekkori emlékek mellett. A beszélgetések alapján úgy gondolom, hogy ez a táji tudatossággal és a táj megfigyelésének képességével is összefüggésben áll.
- A legtöbb válaszadó a **települési léptékhez kötötte táji identitását.** Néhányan beszámoltak kettős, vagy többszörös identitásról is és többen említettek a településen kívüli helyeket és tájelemeket.
- Szinte minden válaszadó **pozitív érzelmekről számolt be a tájhoz fűződő kapcsolatáról, különösen azok, akik hosszabb időt töltöttek a településen.** Négy válaszadó negatív érzelmeket is kifejezett, ami valamilyen negatív tájváltozással kapcsolatos tapasztalathoz kötődött.
- A táj szépsége és esztétikai értékei minden válaszadónál megjelentek. Az érzelmi kötődés mellett a tájképi elemek és a tájkarakter egyes jellemzői (víz, növényzet, domborzat) is hangsúlyt kaptak.

- A kérdőív A blokkjában említett helyeket tekintve a **Rétközi-tó** és a **Tisza környéke** a leggyakrabban említett tájelemek, kiemelkedő identitásképző tényezők a résztvevők számára. A táji identitás szempontjából a **természeti és épített környezet is meghatározó, de ennek mértéke településenként változik: Szabolcsveresmart és Kékcse lakói főként a természeti környezetet emelték ki, míg Döge válaszadói inkább az épített elemekre fókuszáltak.** Az tájjal kapcsolatos érzések legnagyobb arányban pozitívak voltak.
- Az indikátorok és a képzett mutatók eredményei alapján elmondható, hogy **helyazonosság** esetében a **válaszadók egy jelentős része erősen pozitív azonosulást mutat lakóhelyével,** ezzel együtt néhány szélsőségesen negatív érték is előfordul. A **helyfüggés dimenzió** kevésbé szélsőséges eloszlású, és itt a válaszadók **többsége átlagos kötődést mutat,** kisebb arányban fordulnak elő kiugró értékek. A közösségi kötődés dimenzióban a **válaszadók egy jelentős része erős pozitív kapcsolatot mutat a közösséggel.** A természeti kötődés **pozitív irányba tolódik, a válaszadók nagy részét a természethez fűződő erős kötődés jellemzi,** míg a települési környezeti koherencia dimenzió kiegyensúlyozottabb eloszlású, **de itt is a pozitív értékek dominálnak.** A **táji kötődés széles skálán mozog, a válaszadók kis része mutat erős táji kötődést,** míg a **tájképi kötődés dimenzióban a pozitív szélsőérték a leggyakoribb,** ami erős pozitív összefüggésre utal az emberek és a tájkép, tájkarakter kapcsolatában.

A táji identitás közösségi konstrukciójáról a workshopok eredményei alapján elmondható, hogy:

- A közösségek nagy érdeklődéssel és konstruktívan vettek részt a műhelymunkákon, a táji identitással kapcsolatos közös gondolkodásban.
- **A táji identitás közösségi szinten főként a gyermekkori emlékekre és közösségi élményekre épül,** amelyekben fontos szerepet játszanak a **múltbeli események és a közösen átélt tapasztalatok.**
- A három település között nincsenek nagy eltérések, de Kékcsen az esztétikai élmények, Szabolcsveresmarton a munkával kapcsolatos gondolatok, Dögében pedig erőteljesebben a jelenhez való kötődés dominál.
- A településeken belüli otthonos helyek között leggyakrabban a résztvevők saját otthonaikat, kertjeiket, valamint a **közösségi tereket, például a faluházat és a templomokat említették,** míg a természeti környezetben a **Rétközi-tó, a Tisza-part és a gyümölcsösök,**

szőlőültetvények voltak meghatározóak, elsősorban az ott töltött közösségi események és munka miatt.

- A közösségek számára fontosak a természethez, valamint az épített környezet új vagy felújított elemeinek, mint például a parkok és közösségi házak. A résztvevők többsége pozitívan tekint a település fejlődésére és az új elemek megjelenésére.

Összességében elmondható, hogy a három vizsgált településen megkérdezett emberek egyéni és közösségi szinten konstruált táji identitása és a tájhoz való kötődése figyelemreméltó. Az emlékek szerepe kiemelkedő, és a **résztvevők válaszai egyértelműen azt bizonyítják, hogy a gyermekkori emlékek és a közösségi élmények nem csupán a közösségi, hanem az egyéni identitás meghatározó tényezőiként is működnek.** A társadalmi interakciók és közösen megélt dolgok – legyen szó munkáról, kirándulásról, szórakozásról vagy sportról – **meghatározóak a táji kötődés szempontjából.** Az eredmények alapján megállapítható továbbá, hogy a két szinten konstruált táji identitás elkülönítése rendkívül nehéz, mivel mindkettőben **a közösségi élmények játszanak döntő szerepet.** Bár az individuális szinten létrejövő táji identitásban az egyén által átélt tapasztalatok megkérdőjelezhetetlenül fontosak, ez a **narratívákban kevésbé nyilvánult meg.** Ez rávilágít arra, hogy a közösségszervezés, valamint a vidéki települések közösségi életének fenntartása mennyire fontos téma, hiszen ezek **alapvetően befolyásolják a tájhoz való kötődés mértékét és jellegét.** Az ilyen közösségi élmények és interakciók formálják az egyének tájjal kapcsolatos attitűdjeit is, és ez végső soron kihatással van a tájról való gondolkodásra és a tájjal kapcsolatos döntésekre is.

Általánosságban elmondható továbbá, hogy az emberek nyitottak a tájjal kapcsolatos kérdésekre, szívesen beszélnek a lakóhelyükről. Az **idősebbeknél és a fiataloknál is ugyanúgy megfigyelhető a múltba való visszatekintés,** és kevésbé jellemző hogy a jelenre vonatkozóan jellemzik ezt a kapcsolatot. Minden eredményt figyelembe véve arra a következtetésre jutottam, hogy néhány kivételtől eltekintve az emberek **tájtól való elszakadása, a táji tudatosság csökkenése és tájjal kapcsolatos identitás gyengülése figyelhető meg az idő múlásával** a vizsgált települések esetében. Bár **megjelentek a közelmúltban történt tájjal kapcsolatos cselekvések, ezek ritkán árulkodnak rendszerességről.** A narratívákból kiderül, hogy résztvevőknek nagyon fontos a táj, de nem kötődnek már úgy hozzá, mint korábban és kevés

esetben van élő kapcsolatuk azzal. Ez talán leginkább az életvitelben bekövetkező változásoknak köszönhető.

4. JAVASLATOK

A dolgozat alapvetően kutatás-orientált, és célja egy **a gyakorlatban alkalmazható módszertan kidolgozása**, amely lehetővé teszi, hogy a **táji identitás jelensége megérthető legyen a helyi lakosság szempontrendszerét figyelembe véve**. Ebből adódóan a módszertani rész képezi a dolgozat leghangsúlyosabb részét. A téma kiválasztása ugyanakkor **kifejezetten pragmatikus szempontok alapján történt, abban a reményben, hogy az eredmények a gyakorlatban hasznosulhassanak és hozzájáruljanak a helyi közösségek jólétéhez és a település fejlődéséhez**. Az eredményekre alapozva olyan **gyakorlati és koncepcionális javaslatok fogalmazhatók meg**, amelyek elősegítik a táji identitás erősítését a vizsgált mintaterületen a helyi kontextust figyelembe véve. Ahhoz azonban, hogy a javaslatok ténylegesen a helyi közösségek javát szolgálják, elengedhetetlen azok pontos specifikálása.

A dolgozat további részében az **eredmények gyakorlati alkalmazása lehetőségeinek feltárására helyezem a hangsúlyt**. A következő fejezetekben egyrészt olyan **általános javaslatokat fogalmazok meg, amelyek a táji identitás erősítését célozzák**, és **hazai kontextusban reflektálnak a vidéki települések kihívásaira**. Másrészt **területspecifikus javaslatokat is előírányozok, amelyek a helyi sajátosságokat figyelembe véve a helyi lakosság érdekeit szolgálják**.

4.1. Javaslatok a mintaterületre és annak térségére

4.1.1. Táji identitás-alapú helyi értékkataszter létrehozása

A helyiek által megnevezett helyek, tájelemek, tájrészletek hosszútávú és megfelelő állapotban való fenntartása azok felmérése és állapotuk értékelése, illetve a fenntartáshoz, vagy – esetenként – helyreállításhoz szükséges eszközök mentén lehetséges. A táji identitás-alapú értékkataszter egy olyan táji és kulturális örökségi elemeket tartalmazó gyűjtemény, amely a településvezetők rendelkezésére bocsátható a helyi érdekeket képviselő döntéshozatal megalapozásához.

4.1.2. Táj- és örökségvédelmi feladatok meghatározása

A helyi értékkataszterben jegyzett táji értékek fenntartása és megőrzése az ezzel kapcsolatos **tájvédelmi feladatok pontos meghatározása** mentén lehetséges. Fontos, hogy ez **ne csupán egyenként meghatározott feladatok legyenek, hanem olyan hosszútávú, tartós megoldások**, amelyben a **fenntartás közösségi részvétellel** valósul meg.

A tájvizsgálat és a táji identitásképző elemek számbavétele és azok állapotának vizsgálata után össze ezek fennatartását és fejlesztését össze kell hangolni a területen végzett tájvédelmi tevékenységekkel. Ilyen például a még **meglévő tájrészletek hagyományos tájszerkezetének megőrzése**, a **területre jellemző hagyományos gazdálkodási módok megtartása** az adott területeken és az “ex lege” védett lápok megfelelő színvonalú fenntartása. Ugyanakkor fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy ezek az eszközök önmagukban nem elegendők. Az ilyen jellegű tevékenységek **mindig olyan ismeretterjesztést szolgáló tevékenységekkel együttesen kell, hogy történjenek**, amelyek ezek **jelentőségét és fontosságát tudatosítják a lakosokban**, legyen szó a **területen gazdálkodókról** vagy a **parkot fenntartó közmunkásról**.

4.1.3. A települések együttműködése: Lehetőségek az ökoturizmusban

Fontos megérteni, hogy a hagyományos tájak hogyan őrzik az identitást, és hogy a helyi **hagyományok milyen táji aspektusokban gyökereznek**. A helyekhez és tájelemekhez való kötődés nemcsak a közösségi identitás kialakulásában, hanem gazdasági és kulturális szempontból is alapvető szerepet játszik, és kiemelt jelentőséggel bír a vidéki turizmus szempontjából is (Cohen és Oded, 2006).

Az erős táji identitással és az autentikus önazonossággal rendelkező közösségek vonzóak a településre látogató turisták számára. Az identitás ezen formájára lehet és kell is építeni. Azonban nagyon ritka az, hogy egy település egyedül képes ezt sikeresen megvalósítani. A vizsgált települések közül **Szabolcsveresmart rendelkezik azokkal az infrastrukturális fejlesztésekkel és a már meglévő turizmusra alapozott lehetőségekkel**, amelyek **potenciálisan alapot adhatnak a helyi erőforrások és adottságok figyelembevételével megvalósuló ökoturisztikai fejlesztéseknek**. A Rétközi-tó környékén végrehajtott fejlesztések jelentős előrelépést jelentenek ezen a téren, azonban a visszajelzések alapján nem

minden esetben feleltek meg a helyi közösség igényeinek. A fejlesztések nem biztosították a helyi szereplők aktív bevonását sőt, egyes esetekben még korlátozták is a helyi lakosság hozzáférését a táji identitásuk szempontjából fontos és korábban szabadon látogatható helyekhez.

A tájszintű együttműködések hozzájárulnak a helyi kultúra, tudás és gazdaság, a természeti és kulturális örökség megőrzéséhez és fejlesztéséhez. Fontos szerepet játszanak a táji identitás és az emberek helyhez való kötődésének erősítésében, miközben a **közösségek fejlesztésére is hatással vannak.** A helyi közösségek közötti együttműködés alapot ad a sikeres turizmus-fejlesztéshez, és segíti a táj értékeinek fenntartását (Dancsokné Fóris et al., 2019). Bár jellegükből adódóan ezek a táji léptékben tudnak a legjobban működni, teljes tájegységeket felölelve, erre sok esetben nincs lehetőség, vagy szándék. Az ilyen együttműködések pillérei a fenntarthatóság, a helyi közösségek és gazdaságok támogatása, valamint a közös koordináció és népszerűsítés. **A települések közösen dolgoznak a helyi természeti és kulturális értékek megőrzésén, miközben autentikus helyi élményeket kínálnak a látogatóknak.** A vizsgált települések együttműködése külföldi jó gyakorlatokat alapul véve megvalósítható, amennyiben a helyi adottságokhoz és társadalmi struktúrához igazodik, és valós igény mutatkozik rá.

4.1.4. Kitekintés: Tájgondozás - lehetőségek és kihívások

A tájvédelem esetében mindig szó esik az integrált megközelítésekről és a nagyléptékű együttműködésekről, azonban ezek sikerességéhez jellemzően kisebb szervezetek összefogása szükséges, amelyek alulról építkező kezdeményezések eredményeképp jönnek létre, majd ezt követően több szervezet összefogása révén szerveződhetnek nagyobb egységekbe. Úgy gondolom, hogy a mintaterület és annak környezete – sok hasonló táji és társadalmi adottsággal rendelkező településsel együtt – azzal küzd, hogy ezeket a kiindulási alapként szolgáló, néhány település együttműködéséből létrejövő egységeket létrehozza és működtesse.

Tájgondozás olyan a tájvédelmi feladatokat összefoglaló tevékenység, amely *“(…) felöleli a tájak esztétikai, funkcionális adottságait, jellegét meghatározó természeti értékek, természeti rendszerek, tájalakítási folyamatok és egyedi tájértékek feltárásától a társadalmi csoportok tájat érintő döntéseiben, a megegyezés folyamatában való aktív közreműködésig terjedő feladatokat”* (Illyés et al., 2017, 275. o.). Ezeknek a komplex feladatoknak az ellátását –

ahogy arra az elmúlt években kezdeményezés is volt – egységes, intézményesített formában szükséges megvalósítani a szakértők képzésével, és központilag támogató szakértői hálózat segítségével (Illyés, 2015).

A tájjal kapcsolatos vitákban kevés szó esik a **társadalmi integráció kérdésköréről**. Véleményem szerint, többet kellene arról beszélnünk, hogy milyen szerepe lehet a vidéki települések esetében a marginalizált társadalmi rétegek **tájgondozási feladatokba történő bevonásának**. A közmunkaprogramok megítélése nagyon sokféle, annak társadalmi integráló szerepe sok esetben vitatott, hatékonyságát számos tényező befolyásolja. A dolgozatban külön nem tértem ki a roma/cigány lakosság integrációs problémáira, mivel ez egy olyan témát nyitott volna ki, amelyre a dolgozat terjedelmi korlátai között a problémafelvetést sem lehetne részleteibe menően tárgyalni. Ugyanakkor tagadhatatlan, hogy a **vizsgált települések mindegyike – ahogyan a környék szinte összes községe – szenved olyan problémáktól, amely a társadalmi struktúrából adódó, de táji konfliktusokban is megjelenő komplex problémák**. Azáltal, hogy lehetőséget biztosítunk a településen élő marginalizált társadalmi csoportok számára **értékteremtő munkavégzésre, a tájgondozásba való bevonásuk révén a mindennapi tevékenységeikkel hozzájárulnak a közösség életéhez**. Ez nemcsak a társadalmi kohézió erősödését segítheti elő, hanem azzal is együtt járhat, hogy a **korábbi romboló tevékenység helyett az emberek megtanulják értékelni a lakókörnyezetük rendezettségét és szépségét, illetve az abba fektetett munkát**.

4.2. Általános javaslatok a táji identitás erősítésére

4.2.1. Községsszervezés: Táj és közösség

Habár a tájtól való elszakadás minden korcsoport esetében megfigyelhető a workshopok alkalmával igazolást nyert, hogy a helyi lakosság nyitott a közösségi programokra, és az tájjal kapcsolatos identitásukat is sokszor ezek mentén határozzák meg. A **közösségi tevékenységek miatt az emberek kimozdulnak otthonról, kapcsolódnak a természethez és megtöltik, használják a számukra kialakított közösségi tereket**. Ez az összefüggés rávilágít arra, hogy mennyire fontos a **vidéki települések közösségi életének életben tartása, és a községsszervezés**.

A **táji hagyományok, ünnepek és közös szezonális munkák** – például az őszi szüret– nemcsak maradandó emlékeket nyújtanak, hanem **erősítik a közösség összetartozását is**. Ezek a

programok szervezett formában, az önkormányzat által meghirdetve és lebonyolítva, vagy civil kezdeményezések révén valósíthatók meg. A workshopokon való részvétel tapasztalatai igazolják, hogy a helyi lakosok igénylik az ilyen jellegű rendezvényeket is, és nyitottak az új kezdeményezésekre. Ami szükséges, hogy a kezdeményezések a különböző társadalmi csoportok széles körét tudják vonzani, beleértve a családosokat és a fiatalabbakat is. Ebből a szempontból Kékcse példaértékű, többek között a május elsejei mulatságok, valamint a dohányünnep és dohányfesztivál megszervezésével. A közösségi összetartozás érzését a fiatalok körében is erősíteni kell. Ehhez olyan programokat érdemes szervezni, amelyek aktivitásra ösztönzik őket, miközben lehetőséget biztosítanak arra, hogy kortársaikkal közösen töltsenek időt. Ezekhez szükség van a újabb közösségi terek kialakítására, ahol ezeket a programokat meg lehet valósítani, és ahol a fiatalok otthonosan és biztonságban érezhetik magukat.

4.2.2. Környezeti nevelés és az ismeretterjesztés fontossága

A kutatás rávilágít arra, hogy mennyire meghatározó az ember-természet kapcsolatban a gyermek és ifjúkor szerepe, így elengedhetetlen hangsúlyozni a környezeti nevelés fontosságát a táji identitás erősítése kapcsán.

A fiatalabb generációk környezeti nevelése intézményes keretek között valósulhat meg leghatékonyabban. Mindhárom településen működik óvoda és általános iskola, amelyek lehetővé teszik, hogy a szabadidős tevékenységeket a településeken belül vagy azok természeti környezetében szervezzék meg. A természeti környezet megismerése nem szabad hogy környezet- és természetvédelemmel kapcsolatos kötelező tananyag leadásával véget érjen. Nagyon fontos a fiatal generációk a természet szeretetére történő nevelése, amihez az elő lépés a saját lakókörnyezetük és az őket körülvevő táj megismerése. Az óvodások és kisiskolások számára rövidebb kirándulások szervezhetők, míg az általános iskola felső tagozatos tanulói már bevonhatók könnyebb fenntartási vagy kerti munkálatokba is. Azonban ezek sikerességéhez elengedhetetlen, hogy a tanítók és tanárok megfelelő szakmai felkészültséggel rendelkezzenek a témában, és az intézmények vezetői nyitottak legyenek az együttműködésre más, a környezeti neveléssel foglalkozó szervezetekkel történő közös munkára.

Bár a környezeti tudatosságra való nevelés ideális esetben gyermekkortól kezdődik, rendkívül fontos az idősebb generációk táji tudatosságának ösztönzése is, különösen azoké akiknek fiatalabb

korokban ez a lehetőség nem adatott meg. A megfelelő környezeti állapot fenntartásában **nagyon fontos szerepe van a gazdálkodóknak** és annak, ahogyan a saját, vagy rájuk bízott területeiket művelik. A hagyományos tájhasználati formák jelentős mértékben hozzájárulnak a tájkarakter megőrzéséhez, miközben támogatják a természeti és élővilág-védelmi szempontokat. **A gazdálkodók közötti tudásátadás – akár formális, akár informális keretek között – elősegíti, hogy a hagyományos, illetve a hagyományokra alapozva megújuló mezőgazdálkodási gyakorlatok fennmaradjanak.** Ez különösen fontos a generációváltás során, hogy az ilyen értékes tudás tovább öröklődhessen.

Ezek mellett elengedhetetlen a **településeken élő lakosság általános táji tudásának növelése**, hogy felismerjék és értékeljék a közösség által létrehozott értékeket, valamint, hogy a rájuk hagyott táji örökség fenntartását biztosítani tudják. Ennek érdekében **megfelelő fórumokat és lehetőségeket kell teremteni az idősebb és fiatalabb generációk közötti ismeretátadásra.** A különböző lakossági és kisebb közösségi rendezvények keretét biztosítanak a hagyományos táji tudás átörökítésére, amely aztán lehetővé teszi, hogy az **idősebb generációk által őrzött táji hagyományok és tudásformák hosszú távon fennmaradjanak és a közösség értékelje, életbe tartsa azokat.**

5. TOVÁBBI KUTATÁSI LEHETŐSÉGEK

5.1. A módszertan alkalmazhatósága

A táji identitás mérése nem egyszerű feladat a fogalmi határok elmosódása miatt. A **fogalmak tekintetében nincs konszenzus**, és számos elképzelés létezik arra vonatkozóan, hogy a különböző ember-hely, ember-természet kapcsolatokkal foglalkozó koncepciók és jelenségek hogyan kapcsolódnak egymáshoz, hogyan és milyen logikai összefüggés alapján következnek egymásból. Ez megnehezíti annak meghatározását, hogy milyen dimenziók mentén mérjük a táji identitást. Pretty et al. (2003) felhívják a figyelmet arra, hogy az ilyen módon elvégzett operacionalizálás a dimenziók közötti nagyfokú hasonlóság eredményez, amely **jelentős mértékben megnehezíti a résztvevők válaszainak fogalmi értelmezését.** Pretty et al. (2003) rávilágítottak a helyérzet fogalmának – amely a hely-ember kapcsolat leírásának egyik legátfogóbb fogalmi keretnek tekinthető a nemzetközi szakirodalomban – pontosan meghatározott és mérhető dimenzióira bontásának problematikus voltára. A kérdések empirikus megválaszolásának érdekében, a szerzők a modellek egyszerűsítését és a tartalmi átfedés elkerülését javasolják.

Ezzel egyetértve, emellett azonban úgy gondolom, hogy a modellek operacionalizálásának módját a kutatás céljának megfelelően kell megfontolni. Mivel a dolgozatom elődlegesen nem egy empirikus űrt kíván betölteni és elsődleges célja nem egy általánosan alkalmazható módszertan létrehozása, hanem **a helyi kontextus figyelembe vevő és a helyi jelenségek adekvát mérésére alkalmas modell létrehozása**, ezért az indikátorok kiválasztásánál elsősorban pragmatikus szempontokat vettem figyelembe. Emellett a megfelelő precizitás és belső érvényesség biztosítása mellett természetesen törekszem a lehető legnagyobb külső érvényességre/általánosíthatóságra is, hogy ha az általam kidolgozott módszer nem is minden esetben, de hasonló jellegű hazai települések esetében alkalmazható legyen.

5.2. További kutatási célkitűzések

A kutatás további irányát a fentiek alapján két **alapvető célkitűzés mentén** határoztam meg. Először is, a minta reprezentativitásának biztosítása érdekében **szükséges a megkérdezettek körének kiterjesztése**. Jelenleg a rendelkezésre álló erőforrások **korlátozottsága nem tette lehetővé a reprezentatív minták létrehozását**, ezért az idősebb korosztály felülreprezentáltsága figyelhető meg, amely nem jól tükrözi a település teljes populációjának demográfiai összetételét – annak ellenére se, hogy a településekre egyébként a népesség elöregedése fokozottan jellemző. Ennek kiküszöbölése érdekében a kutatás folytatása során elengedhetetlennek tartom, hogy **más korosztályokat is bevonjak a vizsgálódásba, különös figyelmet fordítva a fiatalokra és a felnőttekre**. A településeken további műhelyalkalmak megszervezését tervezem, melynek célja, hogy a településen élő összes korcsoport narratíváinak megismerésre kerüljenek, ezzel lehetőséget teremtve a fiatalabb generációk táji identitásának sajátos aspektusainak megértésére, amely feltételezhetően különböző jellemzőket tekintve eltérnek az idősebb korosztályok tapasztalataitól. Ezen kívül a **kérdőívek mintájának bővítést tűzöm ki célul**. Jelenleg is várok még vissza kérdőíveket a településekről, illetve további kérdőívek kiosztását tervezem. A **célom egy 300 fő körüli mintanagyság elérése**, amely lehetővé teszi a **kérdőív módszertanának statisztikai módszerekkel történő validálását; a dimenziók megbízhatóságának precíz analízisét és a belső koherencia tesztelését**. Ezen túlmenően a kérdőív eddig mások által nem tesztelt dimenzióit az egzaktabb mérhetőség érdekében Pretty et al. (2003) javaslatai szerint **optimalizálni fogom, a dimenziókba szereplő indikátorok számának további redukálásával**.

Mellékletek

A mellékletek az alábbi linkeken elérhetők: – Google drive mappa: https://drive.google.com/drive/folders/1Bx_UX8QcezLFfe5K827gF4rrPU7InEAJ

1. melléklet: Interjúterv -<https://drive.google.com/drive/folders/1ISgWnVn8PDZ4uvcvReQsg9tYLZQC7RPq>
2. melléklet: A műhelymunka részletes programvázlat -<https://drive.google.com/drive/folders/1725LotyO-19twGC2aCvdtE3VsdMSSXNi>
3. melléklet: Indikátorok teljes listája -https://drive.google.com/drive/folders/1nw_ZEUn__BMBT8bZ-SmLVBd4dxwFn_xH
4. melléklet: Kérdőívek eredményei - <https://drive.google.com/drive/folders/1HKfQLMVhJuxEi2oLdSdKRgYeHZkjAXcB>
5. melléklet: Eredmények vizuális összefoglalója - <https://drive.google.com/drive/folders/18zeVmCbv3CJX7ATgYZyvBqSsIXdfq06w>
6. Melléklet: Teljes kérdőív: <https://drive.google.com/drive/folders/16MZMFijzmD5npgrmkehfsKkyobEH8hC->

Irodalomjegyzék

- Agárdy, S. (2019). Füzek könnye, föld sóhaja. Döge község földrajzi nevei és története. Arany Napsugár Kft.
- Antrop, M. (2005). Why landscapes of the past are important for the future? *Landscape and Urban Planning*, 70(1–2), 21–34.
- Breakwell, G. (1993). Integrating paradigms, methodological implications. In G. Breakwell & D. V. Canter (Eds.), *Empirical Approaches to Social Representations* (pp. 180-201). Clarendon Press.
- Briassoulis, H. (2009). Land use, land cover and soil sciences—Land-use, land-cover changes and global aggregate impacts. *Encyclopedia of Life Support Systems*, 1, 6.
- Buchecker, M. (2005). Public place as a resource of social interaction. In *Spaces, Spatiality and Technology* (pp. 79-96). Dordrecht: Springer Netherlands.
- Buckner, J. C. (1988). The development of an instrument to measure neighborhood cohesion. *American Journal of Community Psychology*, 16(6), 771–791. <https://doi.org/10.1007/bf00930892>
- Bürgi, M., Hersperger, A. M., & Schneeberger, N. (2004). Driving forces of landscape change—current and new directions. *Landscape Ecology*, 19, 857–868.
- Chipuer, H. M., Pretty, G. H., Delorey, E., Miller, M., Powers, T., Rumstein, O., Barnes, A., Cordasic, N., & Laurent, K. (1999). The Neighbourhood Youth Inventory: development and validation. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 9(5), 355–368. [https://doi.org/10.1002/\(sici\)1099-1298\(199909/10\)9:5](https://doi.org/10.1002/(sici)1099-1298(199909/10)9:5)
- Cosgrove, D. E., & Jackson, P. (1987). New directions in cultural geography. *Royal Geographical Society*, 19(2), 95–101. <http://www.jstor.org/stable/20002425>
- Cosgrove, D. E. (1998). *Social formation and symbolic landscape*. University of Wisconsin Press. <https://books.google.hu/books?hl=hu&lr=&id=NrD2-nJ52aYC&oi=fnd&pg=PR9>
- Council of Europe (2000). Council of Europe Landscape Convention (ETS No. 176). Florence.
- Csorba, P. (2010). A földrajzi tájakkhoz fűződő identitástudat rétegei. *Tájkölögi Lapok*, 8(1), 3–21.
- Domingues, B. R., Gonçalves, G., & Neves De Jesus, S. (2021). Measuring sense of place: A new place-people-time-self model. *Journal of Spatial and Organizational Dynamics*, 9(3), 239–258. <https://www.researchgate.net/publication/355360196>
- Flint, C. G., Kunze, I., Muhar, A., Yoshida, Y., & Penker, M. (2013). Exploring empirical typologies of human–nature relationships and linkages to the ecosystem services concept. *Landscape and Urban Planning*, 120, 208–217. <https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2013.09.002>
- Gailing, L. (2012). Dimensions of the social construction of landscapes: Perspectives of new institutionalism. *Proceedings of the Latvian Academy of Sciences—Section A: Humanities and Social Sciences*, 66(3), 195–205. https://www.researchgate.net/publication/305986830_Dimensions_of_the_social_construction_of_landscapes_-_Perspectives_of_new_institutionalism

- Glaeser, B. (2001). The changing human-nature relationship (HNR) in the context of GEC (Global Environmental Change). *WZB Discussion Paper*.
- Halász, L. (2020). Lakóhelyi szegregáció és a gettósodás jellemzői Észak-Magyarország egykori szocialista iparvárosaiban. *Párbeszéd*, 7(1). <https://doi.org/10.29376/parbeszed.2020.7/1/2>
- Husserl, E. (1970). *The crisis of the European sciences and transcendental phenomenology* (D. Carr, Trans.). Northwestern University Press. (Original work published 1936)
- IBBK (2021). Rétköz. Egy egy vizivilág öröksége. *Ifjú Botanikusok Baráti Köre*. www.ibbk.hu
- Jacobs, M. H. (n.d.). The production of mindscapes: A comprehensive theory of landscape experience. <https://edepot.wur.nl/40182>
- Kiss, L. (1961). *Régi Rétköz*. Akadémiai Kiadó.
- Konkoly-Gyuró, É. (2019). A percepció jelentősége a környezet-és táj kutatásban. *Földrajzi Közlemények*, 143(2), 158–166.
- Kyle, G., Graefe, A., Manning, R., & Bacon, J. (2004). Effects of place attachment on users' perceptions of social and environmental conditions in a natural setting. *Journal of Environmental Psychology*, 24(2), 213–225. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2003.12.006>
- Lennert, J., Farkas, J. Z., Kovács, A. D., Molnár, A., Módos, R., Baka, D., & Kovács, Z. (2020). Measuring and predicting long-term land cover changes in the functional urban area of Budapest. *Sustainability*, 12(8), 3331. <https://doi.org/10.3390/su12083331>
- Ley, D. (1981). Cultural/humanistic geography. *Progress in Human Geography*, 5(2), 249–257.
- Meneses, B. M., Reis, E., Pereira, S., Vale, M. J., & Reis, R. (2017). Understanding driving forces and implications associated with the land use and land cover changes in Portugal. *Sustainability*, 9(351). <https://doi.org/10.3390/su9030351>
- Mundaca, E. A., Lazzaro-Salazar, M., Pujol-Cols, L., & Muñoz-Quezada, M. T. (2021). The Emotional and Cognitive scale of the human–nature relationship (ECS-HNR). *Sage Open*, 11(1), 21582440211004142.
- Murányi, I., & Szoboszlai, Zs. (2000). Identitás-jellemzők a dél-alföldi régióban. *Tér és Társadalom*, 14(1), 27–49.
- Obst, P., Smith, S. G., & Zinkiewicz, L. (2002). An exploration of sense of community, Part 3: Dimensions and predictors of psychological sense of community in geographical communities. *Journal of Community Psychology*, 30(1), 119–133.
- Prayitno, G., Dinanti, D., Hidayana, I. I., & Nugraha, A. T. (2021). Place attachment and agricultural land conversion for sustainable agriculture in Indonesia. *Heliyon*, 7(7), e07546. <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2021.e07546>
- Pretty, G. H., Chipuer, H. M., & Bramston, P. (2003). Sense of place amongst adolescents and adults in two rural Australian towns: The discriminating features of place attachment, sense of community and place dependence in relation to place identity. *Journal of Environmental Psychology*, 23(3), 273–287.
- Proshansky, H. M. (1973). The environmental crisis in human dignity. *Journal of Social Issues*, 29(4), 1–20.
- Ramos, I. L., Bernardo, F., Ribeiro, S. C., & Van Eetvelde, V. (2016). Landscape identity: Implications for policy making. *Land Use Policy*, 53, 36–43.
- Raymond, C. M., Brown, G., & Weber, D. (2010). The measurement of place attachment: Personal, community, and environmental connections. *Journal of Environmental Psychology*, 30(4), 422–434. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.08.002>
- Riessman, C. K. (2008). *Narrative methods for the human sciences*. Sage.
- Sooväli, H., Palang, H., Alumäe, H., Külvik, M., Oja, T., Kaur, E., Prede, M., & Pae, T. (2003). (Traditional) landscape identity—globalized, abandoned, sustained? *WIT Transactions on Ecology and the Environment*, 64. <https://doi.org/10.2495/eco030172>
- Stobbelaar, D. J., & Pedroli, B. (2011). Perspectives on Landscape Identity: A Conceptual Challenge. *Landscape Research*, 36(3), 321–339. <https://doi.org/10.1080/01426397.2011.564860>
- Trentelman, C. K. (2009). Place attachment and community attachment: A primer grounded in the lived experience of a community sociologist. *Society and Natural Resources*, 22(3), 191–210. <https://doi.org/10.1080/08941920802191712>
- Tuan, Y. F. (1990). *Topophilia: A study of environmental perception, attitudes, and values*. Columbia University Press.
- Twigger-Ross, C. L., & Uzzell, D. L. (1996). Place and identity processes. *Journal of Environmental Psychology*, 16(3), 205–220.
- Williams, D. R., & Vaske, J. J. (2003). The measurement of place attachment: Validity and generalizability of a psychometric approach. *Forest Science*, 49(6), 830–840.
- Zondag, B., & Borsboom, J. (2009). Driving forces of land-use change. Conference paper, 49th ERS conference, Lodz, Poland